

İKİ İLERİ BİR GERİ

KÜRT KÜLTÜREL YAYINCILIĞININ
MARUZ KALDIĞI HAK İHLALLERİNİN
İZLENMESİ RAPORU

İKİ İLERİ BİR GERİ

KÜRT KÜLTÜREL YAYINCILIĞININ MARUZ KALDIĞI HAK İHLALLERİNİN İZLENMESİ RAPORU

ARAŞTIRMA EKİBİ :

Reha Ruhavioğlu
Roj Girasun
Emine Çoban

TASARIM :

Archetype Creative - [instagram.com/arc.cre.stu](https://www.instagram.com/arc.cre.stu)

Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir.

Bu yayının içeriğinden yalnızca **Kürt Çalışmaları Derneği** sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır

1. ARKA PLAN.....	4
2. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	5
3. AMAÇ, KAPSAM, METODOLOJİ.....	8
3.1. Amaç.....	9
3.2. Kapsam ve Metodoloji	9
3.3. Sınırlılıklar.....	10
4. AYRIMCILIK YASAĞI, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ve KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN HUKUKSAL ÇERÇEVE	11
5. KÜRT YAYINCILIĞININ DURUMU	13
5.1. Kürt Yayıcılığının Yolculuğu.....	16
5.2. Kürt Yayıcılığında Bir Milat: Özal Dönemi.....	18
5.3. Kürt Yayıcılığı için "Altın Çağ": Çözüm Süreci.....	19
5.3. Yeni Milat: Çözüm Sürecinin Bitişi.....	20
6. KÜRT YAYINCILIĞININ YAŞADIĞI HAK İHLALLERİ	21
6.1. Basım ve Dağıtım Alanında Yaşanan Ayrımcılık ve İhlaller	22
6.2. KHK'lar ve Belediyelere Kayyım Atanmasının Kürt Yayıcılığına Etkileri.....	24
6.3. Kitap Fuarlarına Katılmada Yaşanan Sorun ve İhlaller	25
6.4. Kültür Bakanlığının Desteklerinde Yaşanan Ayrımcılık.....	27
6.5. Kitapların Yasaklanması ve Toplatılması	29
6.6. Cezaevlerine Gönderilen Kitapların Mahpuslara Verilmemesi.....	32
6.7. Yayıncılara Yasal Baskı: Gözaltı, Soruşturma ve Tutuklamalar	33
6.8. Yayıncıların İhlaller Karşısında Tutumu	34
7. İHTİYAÇLAR, ZORLUKLAR, BEKLENTİLER.....	35
7.1. '19 ve '20: Çatışma, OHAL ve Covid-19 Pandemisinden Sonra Kürt Yayıcılığı	36
7.2. Kürt Yayıcılığının Önündeki Engeller	37
7.3. Kürt Yayıcılığının İletişim ve İşbirliği.....	38
7.4. Gelecek, Öngörü ve Beklentiler	40
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	42
EK 1: 9. GÖRÜŞME LİSTESİ	45
EK 2: 10. AYRIMCILIK YASAĞI, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ve KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN HUKUKSAL ÇERÇEVE.....	46
10.1. ULUSLARARASI MEVZUAT.....	47
10.1.1. Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi	47
10.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS).....	47
10.1.3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.....	48
10.1.4. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	48
10.1.5. Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	49
10.1.6. Diğer Uluslararası Kurumlar, Sözleşmeler ve Normlar.....	49
10.2. TÜRKİYE İÇ HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER	50

1. ARKA PLAN

2013-15 yılları arasında devam eden Çözüm Süreci, Kürtçenin kamusal alanını genişletmiş ve bu durum dilin öğrenilmesi ile kullanılmasında da görünür olmuştur. Kürtçe ya da Kürtlerle ilgili yayınlara ilgi artmış, Kürt kültürel yayıncılığı görece iyi bir dönem geçirmişti. Ancak şehir çatışmalarının başlamasıyla birlikte büyük zorluklar yaşanmaya başladı ve Kürt yayıncılığı için durum 90'lı yılları sık sık hatırlatır oldu. Türkiye'de Kürt meselesinin inişli çıkışlı serüveninden etkilenen dil ve kültür yayıncılığı, 2016'dan bu yana çeşitli zorluklar yaşıyor ve hak ihlallerine maruz kalıyor. Son birkaç yıldır yayıncılığın durumunu anlatan Kürt yayıncılar genellikle 2015-16'dan beri **"kötüye gittiğini"** veya "durağan olduğunu" dile getiriyorlar. Yine Susma Platformu'nun hazırladığı raporda¹ **"2019 yılında Kürt diline dair edinilmiş kazanımların çeşitli yollarla geri alındığı bir dönem yaşadık"** tespiti yer alıyor.

Bu durağanlığın gerekçeleri arasında, çözüm sürecinin bitip çatışmaların başlamasıyla birlikte dilin kriminalleştirilmesinin etkisi var. Örneğin kurulduğundan bu yana çeşitli kitapları yasaklanan, toplatılan Aram yayınları 2015'teki çatışmaların ve 2016'daki kayyım atamalarının ardından âtil bir pozisyona düştü. Yine Avesta yayınlarının uzun zaman sonra son birkaç yılda 15 kitabı yasaklandı.

Bu yayınevlerinin yetkilileri çeşitli gerekçelerle soruşturmalara tabi tutuluyorlar. Bunun dışında bu yayınevleri kitap fuarlarında doğrudan engellemelere maruz kalma yahut son anda yer değişiklikleri yaşama gibi sorunlar yaşıyorlar. Bütün bunların da etkisiyle Kürt yayıncılar genellikle son birkaç yıldır alıcıların üyelik, kargo gibi **"kayda geçecek"** yöntemlerle kitap almaktan kaçındıklarını ifade ediyorlar.

Kürt yayınevlerinin durumu ve yaşadıkları zaman zaman gündeme gelse de doğrudan bu alana odaklanan çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışma da böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur. Çalışmanın amacı, Kürt kültürel yayıncılığının durumunu resmetmek, yaşadığı zorlukları yakından görmek ve maruz kaldığı hak ihlallerini göstererek kamuoyunun ilgisini bu alana çekmek ve çözüm önerilerini tartışmaktır.

---

¹ Türkiye'de Sansür ve Otosansür 2019 Raporu için bkz.

<https://susma24.com/wp-content/uploads/2020/10/Turkiyede-Sansur-ve-Otosansur-2019.pdf>

2. YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye’de son yıllarda giderek katı bir hale gelen ve yaygınlaşan sansür politikası, Kürt meselesi bağlamında yaşanan gelişmeler sebebiyle kriminal bir bağlamda öne çıkarılan bu grubun kültürel alanda maruz kaldığı durumu geniş bir biçimde kayda geçirmeye imkan tanımıyor, engel oluyor. Kültürel alana odaklanan izleme çalışmaları Kürt yayınevlerinin uğradığı ihlalleri de içermekte ve insan hakları kuruluşlarının sansür karşısındaki tepkileri bu alana ilişkin ihlallere de vurgu yapmakta ancak bu alandaki ihlalin boyutları ve durumun fotoğrafı bu çalışmalardan bir bütün olarak yeterince anlaşılammaktadır.

Kürt Kültürel Yayıncılığının Maruz Kaldığı Hak İhlallerini İzleme Raporu, Kürt yayınevlerinin mevcut durumunu, farklı alanlarda yaşadıkları hak ihlallerini, Kürt yayıncılığına ilişkin değerlendirmelerini, son on yılda yaşadıkları süreçleri, gelecekte beklediklerini anlamak ve görünür kılmak, bu konuyu sivil toplum çalışmaları ve hak mücadelesi içinde belirginleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Kürt kültürel yayıncılığının maruz kaldığı hak ihlalleri Kürt meselesinin geniş politik alanı içinde yeterince yer bulamadığı ve bu alana odaklanan özgün bir çalışma olmadığı için böyle bir izlemeye ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışmada yapılan izleme; ifade özgürlüğü ve ayrımcılık yasağı başta olmak üzere etnik ve kültürel grupların haklarını merkeze almaktadır. Bu bağlamda izleme; ayrımcılık yasağı, ifade özgürlüğü gibi haklar ve buna dair standartların ele alındığı **“Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi”**, **“Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi”**, **“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”** ve **“Birleşmiş Milletler evrensel Beyannamesi”** gibi temel sözleşmelere ve AGİT gibi kurumların normlarına dayanmaktadır.

Çalışma kapsamında medya taraması ve dava dosyalarının incelenmesinin yanında yayınevi temsilcileri ve alana ilişkin uzmanlıkları bulunan aktörlerden toplam 16 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Çalışmanın temel çıktılarında biri, Kürt yayıncılığının Türkiye’deki en parlak döneminin **“Çözüm Süreci”** olarak adlandırıldığı dönem olduğudur. 2000’li yıllara kadar çeşitli çalkantılar yaşayan Kürt yayıncılığı 2013-15 arasındaki çözüm sürecinde en geniş etki alanına ulaşmış ancak çatışmaların başlamasıyla birlikte etki ve görünürlüğü azalmıştır. Bu dönem aynı zamanda kitap toplatma, yasaklama, basım, dağıtım ve fuarlara katılmanın zorlaşması ve yasal baskıların yeniden görüldüğü dönemin başlangıcı olmuştur.

İzleme sonucunda ortaya çıkan hak ihlallerini birkaç başlık altında tasnif etmek mümkündür:

Basım ve dağıtım alanında yaşanan ayrımcılık ve ihlaller, Kürt yayıncılığının süregelen sorunu olarak öne çıkıyor. Dağıtım şirketleri, büyük kitap zincirleri ve sanal kitap satış sitelerinin tutumu bu yayınevlerinin eserlerini **“öne çıkarmamak”** şeklinde ortaklaşıyor. PTT ile gönderilen ürünlerin büyük ölçüde geri dönüyor olması 90’lı yıllardan bugüne devam eden bir sorun olarak öne çıkıyor.

KHK’lar ve belediyelere kayyım atanmasının, Kürt yayıncılığını çeşitli biçimlerde olumsuz etkilediği görülüyor. Belediyeler tarafından düzenlenen kitap fuarlarına Kürt yayınevlerinin katılmasının zorlaşması,

Kürtçe kitapların belediye kütüphanelerinden kaldırılması, Kürtçe kreşlerin kapatılması gibi uygulamalar dilin görünürlüğünü azaltırken KHK ile ihraç edilen kamu personellerinin çoğunlukla bu alanın tüketicisi olmaları sebebiyle yayıncılığın bu yönden de olumsuz etkilendiği anlaşılıyor.

Kitap fuarlarına katılmada yaşanan sorun ve ihlaller, Kürt yayınevlerinin zayıflamasına etki eden başka bir alan olarak beliriyor. Bu dönemde ekonomik olarak güçsüzleşen yayınevlerinin fuarlara davet edilmemesi, katılma başvuruların kabul edilmemesi yahut kabul edilmişse bile son anda iptal edilmesi veya yerlerinin değiştirilmesi sektörün dezavantajlı durumunu pekiştiriyor.

Kültür Bakanlığının desteklerinde yaşanan ayrımcılık, "ilk eser" gibi desteklerde eserin dilinin Türkçe olması sebebiyle Kürt yazarları dışarıda bırakmakla başlıyor. Ayrıca bakanlığa bağlı kütüphanelere yapılan kitap alımlarında Kürt yayınevlerinden kitap alınmaması da bu alanın dezavantajları olarak öne çıkıyor. Bakanlık bugüne kadar Avesta'dan toplam 4 kitap alırken bunların sadece bir tanesinin Kürtçe olduğu anlaşılıyor.

Kitapların yasaklanması ve toplatılması, Kürt yayınevlerinin en mustarip olduğu konuların başında geliyor. İzleme kapsamında yayınevlerinden elde edilen bilgilere göre 2009 yılından bugüne kadar Kürt yayınevlerinden çıkan en az 117 kitap yasaklanmış. 102'si Aram, 15'i de Avesta yayınlarından çıkan bu kitapların 100'den fazlasının, çözüm sürecinin bitmesinden sonra yasaklandığı anlaşılıyor.

Cezaevlerine gönderilen kitapların mahpuslara verilmemesi, hem yayınevleri hem de mahpuslar açısından bir hak ihlali olarak beliriyor. Görüşülen yayınevi temsilcileri el konulan ve yasaklanan kitapların tamamına yakınının ev baskınlarında ismiyle, kapağıyla vs. polisin dikkatini çektiği için alınan yahut cezaevine gönderilip mahkumlara verilmeyen kitaplar olduğunu paylaşıyorlar. Yayıncılar sayfa sayısı yüksek olan birçok kitabın Emniyet'e bildirildikten sonra 24 saat içinde yasaklandığını, bu kadar kısa süre içinde bu kitapların okunup değerlendirilmesinin mümkün olmadığını, "kitapların Kürt yayınevlerinden çıkmış olduğu ve Kürdistan gibi ifadeler içermesi sebebiyle hızlıca yasaklandıklarını" paylaşıyor.

Yayıncılara yönelik yasal baskı da Kürt yayıncılığını olumsuz etkileyen bir ihlal alanı olarak öne çıkıyor. Kürt yayıncılığına yönelik ayrımcılık, baskı ve ihlaller yukarıda sayılan başlıkların yanında doğrudan yazarlar ve yayınevi yöneticilerini de hedef alıyor. Yayıncılara yönelik gözaltı, tutuklama gibi uygulamalar da yine çözüm sürecinin sona erip çatışmaların başlamasından sonra oluşan atmosferin etkisiyle yürütülüyor. Avesta Yayınevinin imtiyaz sahibi Abdullah Keskin ile J&J Yayınları yöneticisi Azad Zal böyle bir atmosfer sonucunda yasal süreçlerden geçirildiler.

Kürt yayıncılığı alanında yürütülen soruşturma, kovuşturma ve kitap yasaklama kararlarının birçoğu **"terör örgütü propagandası yapma suçu"** sebebiyle veriliyor. Bu madde bugün Türkiye'de sivil toplum, siyaset ve medya gibi alanlardan geniş bir kesimin ifade özgürlüğünü sınırlayan ve onları cezalandıran bir araç haline gelmiş durumda. Ancak hak ihlali bununla sınırlı kalmıyor, örneğin PKK kurulmadan önce yazılmış kitapların bile PKK lehine **"örgüt propagandası"** olarak değerlendirilmesi bu yöntemin kullanılma biçiminin keyfi olmasına dair önemli bir gösterge oluyor.

Yukarıda tasnif edilmeye çalışılan ve raporda detaylandırılan ihlallere bakıldığında; Kürt yayıncılığının uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınmış hakların ihlal edilerek mağdur edildikleri anlaşılıyor.

Örneğin; Yayıncıların somut delil olmaksızın, **"örgüt propagandası"** yapmaksızın bu suçtan yargılanmaları Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde vurgulanan **"hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir fil veya ihmalden ötürü suçlu bulunamaz"** güvencesinin ihlali anlamına geliyor. Yine Kültür Bakanlığının sadece Türkçe eserleri desteklemesi ve Kürt yayınevlerinden neredeyse hiç eser almaması T.C Anayasasında güvence altına

alınan **"eşitlik"** ilkesinin ihlalini oluşturuyor. Öte yandan bu dönemde Kürtçeye ilişkin tutumun Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 7. maddesi ile BM Evrensel Beyannamesinin inanç ve ifade özgürlüğü ile düşünceyi yayma ve kültürel hakları güvence altına alan 18-22. maddelerinin ihlal edildiği anlaşılıyor. Bununla birlikte özellikle PTT'nin tutumu ve fuarlarda Kürt yayıncılığına karşı getirilen engelleme ve zorluklar Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesiyle güvence altına alınan **"edinme ve iletme hakkı"**nın ihlali anlamına geliyor.

Dolayısıyla, çözüm sürecinde Kürt yayıncılığının **"altın çağını"** yaşadıkları anlaşılan yayınevlerinin, çatışmaların başlamasıyla birlikte yeniden zorluklar, ayrımcılık ve ihlaller dönemine girdikleri görülüyor. Buradan hareketle Türkiye'de Kürt yayıncılığının gelişmesi ve yaşana zorlukların giderilmesi için bazı adımların atılması önemli görülüyor.

Okullarda okutulan seçmeli Kürtçe dersleri öğretmen azlığı ve bu gerekçeyle dersin açılmaması sebebiyle yeterince fayda sağlayamıyor. Yine Yaşayan Diller ve Lehçeler ismiyle kurulan Kürdoloji Enstitülerinin Çözüm süreci bittikten sonra zayıfladığı anlaşılıyor. Seçmeli derslerin ve bu enstitülerin kendi isimleriyle canlandırılmaları hem Kürtçenin yaşamasına hem de Kürt yayıncılığının gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Devlet kurumları başta olmak üzere ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılması, Kürtçenin önündeki fiili engellemelerin kaldırılması, keyfi yasaklama, engelleme gibi durumların ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilmesi ve ayrımcılık yasağının güvence altına alınması toplumsal barışa olumlu katkı yapacak, Kürt kamuoyu ve yayın dünyası üzerinde moral etki uyandıracaktır.

Kültür Bakanlığı ve bağlı kuruluşların Kürtçe kitapları alıp kütüphanelerine koymaları hem sektörü teşvik edecek hem de Kürtçe ile ilgili oluşturulmuş olan olumsuz algıyı değiştirmeye katkı sağlayacaktır.

Kürt yayınevlerinin çalışmalarını da engelleyen tartışmalı **"terör propagandası"** yaklaşımının ifade özgürlüğü lehine değişmesi hukuk ve insan hakları açısından olduğu kadar rapora konu olan alanın ifade özgürlüğünü güvence altına alacaktır.

Çeşitli araştırmalar, Kürtlerin önemli bir bölümünün ana dil temelli çok dilli eğitimi istediklerini gösteriyor. Bu hakkın tanınması ve hayata geçirilmesi, okul öncesinden başlayarak Kürtçe kullanımını arttıracak ve bu durum dolaylı olarak yayıncılığı olumlu etkileyecektir.

Kürtçe resmî olarak kabul edilerek dile anayasal bir statü kazandırılması eşitliğin toplumsal ve yasal düzeyde sağlanması anlamına gelecek, sorunun çözülmesindeki en önemli adım olacaktır.

3.

AMAÇ,

KAPSAM,

METODOLOJİ

3.1. Amaç

Türkiye’de Kürt kimliğini önceleyen ve Kürtlerle ilgili eserler yayınlayan yayınevlerinin durumu, yürüttükleri çalışmalar ve yaşadıkları zorluklar, Kürt kültürel alanına ilişkin değerlendirmeleri ve beklentileri içeren bu çalışma, bütün bunların yanında Kürt kültürel yayıncılığının maruz kaldığı hak ihlallerini ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır.

Kürt kültürel yayıncılığının uğradığı ihlallerin boyutu ve bu ihlallerin taşıdığı anlam, Kürt meselesinin kapladığı geniş alan içinde yeterince görünür olmuyor. Öte yandan Türkiye’de son yıllarda olağanlaşan ve yaygınlaşan sansür politikası, dili çoğunlukla kriminal bağlamda ele alınan bir etnik azınlık grubun maruz kaldığı bu durumun fotoğrafını belirgin biçimde kayda geçmeye engel teşkil ediyor. İnsan hakları haberciliği, insan hakları örgütlerinin açıklamaları ya da Susma Platformu gibi kuruluşlar tarafından hazırlanan yıllık sansür raporları içinde Kürt kültürel yayıncılığına dair ihlaller de yer almakta, ancak bu alandaki ihlalin boyutları ve durumun fotoğrafı bir bütün olarak buradan anlaşılabilir değildir. Bu izleme çalışması, Kürt kültürel yayıncılığı alanındaki kuruluşların yaşadıkları ihlalleri bir bütün olarak görmeyi ve bu konuyu sivil toplum çalışmaları ve hak mücadelesi içinde belirginleştirmeyi amaçlamaktadır.

Öte yandan bu çalışmanın, Kürt illeri başta olmak üzere insan hakları alanında kültür ve dil aktivizminin yükseldiği Türkiye’de, bu alanda çalışma yürütecek kuruluşlara yardımcı olması ve önümüzdeki yıllarda periyodik olarak tekrarlanabilir bir izlemenin başlangıcı olması amaçlanmaktadır.

3.2. Kapsam ve Metodoloji

Bu çalışmanın kapsamı, Kürt kültürel yayıncılığı alanında faaliyet yürüten yayınevleridir. Bu alandaki kuruluşların durumunu ve yaşadıkları zorluklar ile hak ihlallerini izlemek üzere yürütülen bu çalışma, genel itibarıyla son 10 yılı anlamaya yönelik bir perspektif sunmayı hedefleyecek, özellikle 2018-2019 yıllarına odaklanarak bu döneme ait gelişmelerin ve verilerin değerlendirilmesini yapmayı amaçlayacaktır.

Çalışma kapsamında 12’si yayınevi temsilcisi ve 4’ü de Kürt kültürel yayın dünyasını takip eden aktörler olmak üzere, 16 kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde kullanılacak olan yarı yapılandırılmış soru formu hazırlanırken; Kürtlerle ilgili tarihi, sosyal, kültürel bir eserin yasaklanması yahut dağıtımının engellenmesi, ifade özgürlüğünü nasıl etkilediği; soruşturmaya konu olan eserlerin soruşturulmasında, hukuk ve insan hakları bakımından hangi sorunların yaşandığı, Fuar ve dağıtım gibi alanlarda yaşanan problemlerin ayrımcılık ile ilişkisinin ne olduğu gibi göstergeler doğrultusunda hareket edilmiş, bu alanlarda yaşanan sorun ve hak ihlallerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Katılımcılar çoğunlukla Kürt kültürel yayıncılığının aktif olduğu iki şehir; Diyarbakır ve İstanbul’dan olmuştur. Bunun yanında Ankara ve Van’dan kişilerle de görüşülmüştür. Kürt yayınevlerinin yöneticilerinin önemli ölçüde erkek olması sebebiyle görüşmelerin birçoğu erkek katılımcılarla yapılmış, araştırma kapsamında iki kadın katılımcı ile görüşülebilmıştır.

Çalışma kapsamında görüşmelere başlamadan önce keşfedici bir araştırma yürütülmüş, bu konudaki literatür incelenmiş ve Kürt yayıncılığının kurumları tasnif edilmeye çalışılmıştır. Farklı kategoriler belirlenerek katılımın çoğulcu olması gözetilmiş ve görüşülecek kuruluş ve kişiler bu şekilde belirlenmiştir. Katılımcıların tercihlerine göre Türkçe ya da Kürtçe mülakatlar yapılmıştır.

Görüşülen yayınevlerinin çoğu Türkçe, Kurmancî ve Zazakî dillerinde eser yayınlayan kuruluşlar olmakla birlikte, bu kuruluşlardan ikisi Zazakî yayıncılığıyla bilinen yayınevleridir. Bir yayınevi Kurmancî ve Zazakî çocuk eserleri yayınlamaktadır. Diğer yayınevleri Kurmancî ağırlıklı yayın yapan ama bunun yanında Türkçe ve Zazakî eser de yayınlayan kuruluşlardır.

3.3. Sınırlılıklar

Yayınevlerinin temsilcileri ve Kürt kültürel alanını yakından izleyen aktörlerle yürütülen bu çalışma, Covid-19 pandemisi sebebiyle çoğunlukla online görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Bu durum mülakatların sıhhatini ve içeriğini de etkilemiştir. İnternet bağlantısı zayıf olan katılımcılarla görüşmeler uzun sürmüş yahut tekrar etmek zorunda kalınmıştır. Görüşme talep edilen bazı yayınevi temsilcileri Covid-19 hastası olduklarından görüşmeler gerçekleştirilememiş, bir temsilci de Covid-19 hastası ve karantinada iken çalışmaya katılmıştır. Bunlardan daha önemlisi, mülakat talebi iletilen bazı yayınevi temsilcileri araştırmaya katılmayı kabul etmemişlerdir. Bu katılımcılar mevcut politik atmosfer sebebiyle mülakat vermeye çekindiklerini dile getirmişlerdir. Bu durumun kendisi böyle bir çalışma ihtiyacını da doğuran, Kürt yayın alanına ilişkin son yıllardaki değişen politikanın bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Aşağıda detaylı ele alınacağı üzere Kürt yayıncılığı özellikle 2000 yılı sonrası giderek iyileşen bir atmosferde ürün vermeye başlamış ve Çözüm Süreci ile bu dönem zirve yapmıştır. Ancak Çözüm Süreci'nin bitmesi ve çatışmaların başlaması Kürt yayıncılığı için kötüleşmenin başlangıcı olmuş, ihlaller bu dönemde artmıştır.

Bu sınırlılıklarıyla birlikte çalışma, yegane doğruları ortaya koyduğu iddiasını taşımamakla birlikte, Kürt kültürel yayıncılığının hali hazırdaki durumuna ve kapsamına dair sağlıklı bir yorum yapma imkanı sunmaktadır.

4.

AYRIMCILIK YASAĞI,
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ
ve KÜLTÜREL HAKLARA
İLİŞKİN HUKUKSAL
ÇERÇEVE

Kürt kültürel yayıncılığının ülkedeki diğer yayıncılık faaliyetleri ile eşit fırsatlara sahip olması ve desteklenip güçlendirilmesi Türkiye'nin de taraf olduğu çeşitli uluslararası sözleşmelerin ve iç hukukun konusu dahilindedir. Bu sektörün yaşadığı zorluklar, uğradığı ihlaller ve maruz kaldığı ayrımcılık örnekleri bu uluslararası sözleşmelerde ve anayasada güvence altına alınan hakların ve dolayısıyla sözleşme ve anayasa maddelerinin de ihlal edildiği anlamına gelmektedir.

Kürt kültürel yayıncılığına yönelik hak ihlallerinin izlenmesi çalışması; ayrımcılık yasağı, ifade özgürlüğü, kültürel yaşama katılma hakkı, azınlık grupların haklarının korunması ilkelerine ve bu ilkelere dair standartların yer aldığı; Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeleri ile UNESCO ve AGİT gibi kuruluşların normlarına dayandırılmıştır. Raporun sonunda ek olarak paylaşılan sözleşmelerin ilgili maddelerinin anılan ilkeleri koruyan maddeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	Ayrımcılık Yasağı	Düşünce Özgürlüğü	Düşünceyi yayma / iletme hakkı	Azınlık gruplarının haklarının korunması	Kültürü koruma / Kültürel yaşama katılma hakkı	Eğitim hakkı	Keyfi Suçlanamama hakkı
Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi	Madde.2	Madde.18	Madde.19				
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Madde.14 Ek Protokol.14	Madde.9	Madde.10				
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme					Madde.15	Madde.13	
Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi		Madde.19/1	Madde.19/2		Madde.27		Madde.15
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	Madde.7						
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	Madde.10	Madde.25	Madde.26				

5.

KÜRT

YAYINCILIĞININ

DURUMU

Katılımcılar, Kürt yayınevlerinin ve yayıncılığının Türkiye’de Kürt meselesi açısından bir entelektüel alana öncülük ettiğini düşünüyorlar. Kürdoloji bölümlerinin Türkiye’de henüz yeni sayılması, son birkaç yıldır akademik kadrolarının azaltılması ve politik atmosferin de etkisiyle zayıf olmaları, bu alanı doldurması beklenen akademinin de sınırlı bir etki yaratmasına sebep oluyor. Türkiye’nin taraf olduğu Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile güvence altına alınan **bilimsel ilerlemeden ve uygulamalarından yararlanma hakkının** ihlali olan bu durum akademik ve bilimsel gelişmede Kürdolojileri dezavantajlı bir konuma itiyor.

Türkiye’de Kürt meselesinin siyaset alanı haricinde akademik alanda görünürlüğünün bu zayıflığını aktaran katılımcılar bu boşluğun Kürt yayıncılığının çabalarıyla doldurulmaya çalışıldığını ifade ediyorlar. Yine Kürt yayınevlerinin Türkiye’de ana dil eğitiminin Kürtçe olmayışı sebebiyle Kürtlere Kürtçe okuma yazma öğretimi adına bir okul olma misyonu taşıdığını ve asimilasyonun önünde bir mücadele mecrası olduklarını da ayrı ayrı vurguluyorlar.

Bunun yanı sıra Kürtçe yazılı edebiyatında roman, hikâye vb. türlerde eserler verilmesinin Kürtlerin dilleriyle kurdukları özgüvenli ilişkinin gelişimine doğrudan sirayet ettiğini belirtiyorlar.

“Okullarda, eğitim sisteminde şu anda bir Kürtçe eğitimi yok, şu anda Kürtçenin ayakta durmasına en önemli etkiyi yayın evleri yapıyor. Bugün yayınevlerini çekmemiz halinde, yayınevlerinin de kitaplarının basılmaması, yeni kitapların olmaması halinde 5 yıl 10 yıl içerisinde asimilasyonun artacağı anlamına gelecektir.”

“[Bu yayıncılığın] Kürtçe okur yaratan, entelektüel kapasiteyi geliştiren boyutu var. Değindiği konular itibarıyla milli bilinci geliştiren bir boyutu var.”

“Yayıncılığın dünyadaki tanımına baktığımızda yazılı edebiyatın gelişmesi, yaşaması ve yayın yapması anlamına gelmektedir. Yayınevleri yazılı kültürü ve metinsel yazıyı yaymaya çalışırken [Kürt] yayınevlerinin bunun yanında sözlü kültürü de dili, metni, yazılı kaynakların gün yüzüne çıkarılıp yayınlanması gibi mecbur kaldıkları birkaç misyon daha var.”

“Türkiye’de Kürtçe eğitim olmadığından ve Kürtçe okur az olduğundan yayınevlerinin kendileri bir okur kitlesi oluşturdu. Yani bir ürün oluşturuyorsunuz, bu ürünle beraber bir talep oluşturuyorsunuz.”

Yayıncılar ve alanı izleyen aktörler, Kürt yayınevlerini kategorize ederken birbirinden farklı yaklaşımlar benimsiyorlar. Bir dini, siyasi gruba ait olup olmamasına veya dini/ideolojik bir çerçevede bir yayın politikası benimseyip benimsememesine göre, sadece Kürtçe yayınlar yahut Kürtçe dışında da eserler yayınlayıp yayınlamamasına göre, modern-klasik edebiyata ağırlık vermesine göre oluşan çeşitli tasnifler ortaya çıkıyor. Bu kategorilerin kesişiminde yer alan yayınevlerinin fazlalığı da bu tasnifi zorlaştırıyor. Bu konuda en kolay kategorinin çocuk yayınevleri olduğu söylenebilir.

“Ben özellikle iki temel eksene ayırırım. Biri gerçekten bağımsız hiçbir siyasal veya bölgesel şeye bağlı olmayanlar. Bunu kendisine hem ticari anlayış olarak hem de Kürt yayıncılığının gelişmesi amaçlı anlayış olarak bakanlar. Bir de siyasi ve bölgesel parti ve örgütlerin yayın organları ya da yan yayın organları şeklinde faaliyet gösterenler. Onların destekleri; kadro desteği, maddi destekleri ile ayakta duranlar. İki temel ekseni bu şekilde ayırabilirim”

“Kürt yayıncılığında, birincisi biraz çeşitli sosyal hareketlere sosyal birliklerin çeşitli örgütsel çalışmalarına yakın olan yayınevleri var. Kısmen özerk bağımsız olan yayınevleri var, sadece Kürtçe yayın yapan yayınevleri var. Bir de karışık [yayın] yapan yayınevleri var.”

“Birçok sınıflama yapılabilir. Birinci sınıflama sadece Kürtçe basan yayınevleri var mesela. Ağırlıklı olarak Türkçe ama Kürtçe basan yayınevleri de var. Başka bir sınıflama belki muhafazakâr ve seküler bağlamında yapılabilir. Politik bağlamlarıyla da sınıflara ayrılabilir.”

Yayıncılar, Kürt yayıncılığının en önemli kurumlarının Avesta ve Nûbihar yayınevleri olduğu konusunda hemfikir görünüyorlar. Katılımcıların hemen hepsi bu iki yayınevini zikrediyorlar. Avesta ve Nûbihar yayınevlerini Lîs, Aram, Vate ve Sîtav yayınları takip ediyor. J&J, Deng, Dara ve Peywend yayınları da zikredilen yayınevleri arasında yer alıyor. Bu durum Rawest Araştırma tarafından 2018’de yürütülen **Kürt Gençler ve Kültürel Yayıncılık**² araştırmasının bulgularıyla da örtüşüyor. Söz konusu araştırmaya göre Kürt gençlerin en çok bildiği yayınevi yüzde 24 ile Avesta. Gençlerin yüzde 20’si Nûbihar’ı ve yüzde 15’i Aram yayınevini biliyor.

Katılımcılar bu isimleri zikrederken her bir yayınevinin özgün tarafları olduğunu vurguluyorlar. Bununla birlikte bu eserleri sayarken uzun erimli olmaları, kendi çalışma alanları açısından kalıcı işler yapmaları, yayın çeşitliliği, daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmak, daha görünür olmak gibi faktörleri göz önünde bulunduruyorlar. Katılımcılar çıkardığı kitaplar ve etki ettiği çevrenin genişliği sebebiyle önemli bir yayınevi olan Aram’ın son yıllardaki siyasi gelişmelerden olumsuz etkilendiğini ve görünürlüğünün azaldığını, Lîs yayınevinin toparlanıp büyümeye başladığını ve yakın zamanda kurulan Sîtav’ın da dikkat çekici işler yaptığını dile getiriyorlar.

*“Klasik edebiyata ciddi katkıları olduğu için **Nûbihar Yayınları**’nı sayarım. Klasik edebiyatın yayılmasında ve tanınmasında çok ciddi katkıları oldu. Ondan sonra modern edebiyata ciddi etkisi olan **Avesta Yayınları**’nı sayarım. Üçüncüsü olarak da **Lis Yayınları**’nı sayarım. İlk ikisini rahatlıkla sayıyorum ama Lis Yayınları’na çekinceli bir şekilde söylüyorum. Üçüncüsü aslında Lis Yayınları ile **Peywend** arasında gidip gelirim, bu sebeple tam olarak karar veremem.”*

*“**Kırktan fazla Kürt yayınevi var.** Üç Kürt yayınevi zaten bellidir yapılan çalışmalardan; Nûbihar’dır, Lîs’tir ve Avesta’dır. Son zamanlarda Van’daki Sîtav’ı da göz ardı etmemek lazım. Sîtav şu anda büyük bir ataktadır. Hem Kürt folkloruyla hem de diğer çalışmalarıyla **son zamanlarda bence en parlayan Sîtav’dır.**”*

² Rawest Araştırma’nın 2018 tarihli Kürt Gençler ve Kültürel Yayıncılık Araştırması için bkz. https://rawest.com.tr/wp-content/uploads/2019/09/Kürt_Gencleri_ve_Kulturel_Yayincilik-1.pdf

5.1. Kürt Yayıncılığının Yolculuğu

1960'a KADAR

01

Kürt Yayıncılığının Durgunluk Dönemi

1958 - 60

02

1919 ile 1959 arasında kaç yıl **40 yıl** bomboş bir dönem, neredeyse tek bir cümle bile yazılmamış yani. **1959**'da da ne olmuş, **Musa Anter** İleri Yurt'ta '**Qimil**' yayınlamış. Kıyamet kopmuş Cumhuriyet gazetesine **8** sütuna manşet olmuş."

1970 - 79

03

1980 öncesi siyasal alanın hareketlenmesiyle birlikte **Kürt yayıncılığının** da tekrar görünür olmaya başlıyor. Bu dönemin yayınevleri çoğunlukla bir **siyasi, ideolojik** yahut **dini** grubun himayesinde bulunuyor.

1980-90

04

80 darbesi: Kürtçeyi hedef alan asimilasyon uygulamalarında önemli bir kavşak. Askeri yönetim tarafından **1983** yılında çıkarılan **2932** sayılı **Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkındaki Kanun** «Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması yayılması ve yayınlanması yasaktır.» hükmüyle **Kürtçeyi yasaklıyor.**

1991

05

1991 Yılında **Turgut Özal** döneminde **Türkçe'den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun** ismini taşıyan **2932** Sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılması ile **Kürtçe**'nin önüne bu kanunla konulmuş engeller kaldırılmış oldu. Bu adım, **Kürt yayıncılığının** gelişmesinin önünü açtı. Kürt yayıncılığının en çok bilinen kurumları **Avesta, Nûbihar** ve **Aram** bu süreçten sonra kuruldu.

2000 – ÇÖZÜM SÜRECİ

06

2007'lerde başlayan ve "**Çözüm Süreci**" ile taçlanan "**yükselme**" dönemi. Çözüm Süreci, Kürt Yayıncılığı'nın «**altın çağı**» olarak kabul ediliyor. Bu süreçte **TRT Kurdî** ve üniversitelerde **Kürdoloji** bölümleri açılıyor. Ortaöğretimde **Kürtçe dersi** seçmeli olarak tercih edilebiliyor.

2015 - 18

07

Çözüm Süreci'nin bitişi: Çözüm Süreci'nin Kürt kültürel yayıncılığına getirdiği sinerji ve estirdiği olumlu rüzgar, **sürecin çözümden çatışmaya dönmesiyle yıkıcı bir şekilde değişiyor.** Çatışmalı süreç Kürt yayıncılığı üzerinde bir büyük tahribat yaratıyor. **OHAL** ile birlikte baskılar ve hak ihlalleri artıyor, yayınevleri güç kaybediyor.

Katılımcılar, Kürt kültürel yayıncılığının tarihini Osmanlı döneminden bugüne uzanan bir serencam olarak ele alıyor. Osmanlı'nın son dönemlerinden bugüne Kürt yayıncılığının önemli kavşaklarını zikrederken sansürün gevşediği ve baskının arttığı eşikleri vurguluyorlar. Osmanlı'nın son döneminde matbaanın aktif kullanılmaya başladığı ve sansürün gevşediği Meşrutiyet dönemlerinden başlayan bu yolculuk, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren uzun bir kesintiye uğruyor. Katılımcılar Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960'lara kadar en belirgin örnek olarak Musa Anter'in Kürtçe yayınlanan "Kımlı" şiirini ve onun yarattığı tepkiyi hatırlıyorlar.

"1919 ile 1959 arasında kaç yıl 40 yıl bomboş bir dönem, neredeyse tek bir cümle bile yazılmamış yani. 1959'da da ne olmuş, Musa Anter İleri Yurt'ta 'Kımlı' yayınlamış. Kıyamet kopmuş Cumhuriyet Gazetesi'ne 8 sütuna manşet olmuş."

Musa Anter'in Diyarbakır'da çıkan İleri Yurt Gazetesinin 31 Ağustos 1959 tarihli 500. sayısında yayınlanan "**Kımlı**" başlıklı yazısı aynı adı taşıyan bir Kürtçe şiir içermektedir. Şiir Anter'in deyimleriyle "**Siverekli kızın senelerden beri şark'ı perişan bir hale sokan kımlı afetine karşı**" bir serzeniştir. Ancak şiirin Kürtçe olması sebebiyle Anter büyük tepki görür. Kürtçe yazdığı yazılar sebebiyle Türkiye'nin o dönem taraf olduğu Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğü ve düşüncüyü yayma hakkı sık sık ihlal edilen Anter "**Kımlı**" yazısı sebebiyle başına gelenleri şöyle anlatır:

*"1959 Ağustos'unda Diyarbakır'de bulunuyordum. Doğu halkının perişanlığı ve buna ilgisizliği beni de perişan ediyordu. İşte bu perişanlığı, Diyarbakır'de çıkan "İleri Yurt" gazetesinde "Kımlı" adlı bir yazıyla ifadeye çalıştım. Aman efendim sen misin "Kımlı" yazan... Adeta Ankara Emniyet Teşkilatı Diyarbakır'e göç etti. Adliye Vekili bir yana, zamanın devlet reisi bizzat savcıya susturulmamız için direktifler verdi. Basın da müsbet, menfi bize ilgi gösterdi. Leh ve aleyhimizde birçok şeyler söylendi. Mahkemelerde süründürüldük ve nihayet beraat ettik."*³

Bu dava ulusal basında gündem olmuş ve konu 6 Eylül 1959 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "**Doğu illerimizden birinin merkezinde çıkan bir gazetede anlaşılmasız sebeplerle Kürtçe bir şiir neşrediliyor**" ifadeleriyle duyurulmuştu. Gazete bu Kürtçe yayının yapılmış olması karşısında "**o il merkezinin zabıtası yok mu, adliyesi yok mu?**" diye soruyordu. 19 Eylül 1959 tarihli Ulus gazetesinde ise "**Bu gazeteye kim kâğıt veriyor?**" diye hesap soruluyordu.⁴

1980 öncesi siyasal alanın hareketlenmesiyle birlikte Kürt yayıncılığının da tekrar görünür olmaya başladığını dile getiren katılımcılar, özellikle 90'lı yılların ortalarına kadar Kürt kültürel yayıncılığı faaliyeti yürüten yayınevlerinin çoğunlukla bir siyasi, ideolojik yahut dini grubun himayesinde olduğunu paylaşıyorlar.

1980 darbesi, özelde Kürtçeyi hedef alan asimilasyon uygulamalarında önemli bir kavşak olarak anılabilir. Askeri yönetim tarafından 1983 yılında çıkarılan 2932 sayılı **Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak**

³ M. Anter, Kımlı, Aram Yayınları, s. 9-11. Anter Kımlı'dan önce olduğu anlaşılan başka yazılarında da Kürtçe ifadeler kullandığını ve bu sebeple hakkında defalarca dava açıldığını anlatıyor. M. Anter, Hatırlarım 1-2, s.141-142.

⁴ Artı Gerçek, Apê Musa ilk olarak 'Qimil' ile Ankara'yi endişelendirmişti, <https://artigercek.com/haberler/ape-musa-ilk-olarak-qimil-ile-ankara-yi-endiselendirmisti> 20.09.2018

Yayınlar Hakkındaki Kanun'un "düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kullanılmayacak diller" başlığını taşıyan 2. maddesi şöyle idi: "Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır."

Kanunun ilk maddesi, bu kanunun **"Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin korunması"** amacıyla çıkarıldığını vurgularken üçüncü maddesi de **"Türk Vatandaşlarının anadili Türkçedir"** diyerek resmî dilin ötesinde, Kürtçenin ana dil olarak anılmasına da engel oluyordu.⁵

Bu madde, Kürtçeyi doğrudan işaret etmese bile doğrudan yasaklamıştı. Çünkü ikinci maddede yer alan **"...devletlerin birinci resmî dilleri ..."** vurgusu esasen Irak'ın ikinci resmî dili olan Kürtçeyi kastetmekte idi.

5.2. Kürt Yayıncılığında Bir Milat: Özal Dönemi

Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasından sonra 1990 yılında **"Kürt realitesi"** vurgusu yapmaya başlaması ve Kürt sorununun çözülmesi gerektiğine ilişkin beyanları Kürtlerin ve Kürtçenin yok sayıldığı dönemi kapatmanın önemli ilk adımları oldu.

Özal'ın bu çıkışının Kürtlerin görünürlüğünü nasıl etkilediğini anlamak için Murat Somer'in ilgili çalışması fikir verebilir. Buna göre **"1984 ve 1985'te Türkiye'de Kürtlerle ilgili yayınlanan toplam 25 makalenin sadece 3 tanesinde Kürt kelimesi geçerken, 1991 ve 1992'de Kürtlerle ilgili yayınlanan 658 makalenin 304'ünde Kürt kelimesi geçmiştir."**⁶

Özal'ın başlattığı "Kürt realitesi" tartışması, 1991'de Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılmasını gündeme getirdi ve 1991 yılında Turgut Özal döneminde Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun ismini taşıyan 2932 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılması ile Kürtçenin önüne bu kanunla konulmuş engeller de kaldırılmış oldu.

Katılımcıların önemli bir kısmı, Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun'un Turgut Özal'ın öncülüğünde kaldırılmasının Kürt yayıncılığının önünü açtığını vurguluyorlar. Katılımcılar tarafından bugün Kürt yayıncılığının önde gelen yayınevleri olan Avesta ve Nûbihar ile Aram yayınevlerinin kuruluşu bu yasanın kaldırılmasından sonraya rastlıyor. Yasanın kaldırılması ile Kürtçe kitap sayısındaki artış arasında bir ilişki de görülüyor.⁷

⁵ 2932 sayılı Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkındaki Kanun için bkz.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602932.pdf

⁶ Lundgen'den akt. Fuat Uçar ve Osman Akandere, *Turgut Özal'ın Kürt Sorununa Yaklaşımı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 61, Güz 2017, s. 379.

⁷ T. Sünbül, *1990'da Türkiye'de yayınlanan Kürtçe kitap sayısı 3 iken, bu sayının 91'de 18'e, 92'de 38'e ulaştığını belirtiyor. T. Sünbül, "Çözüm/Müzakere" Sürecinin İstanbul'daki Kürt Yayınevleri ve Yayıncılığına Etkisi*, s. 9.

“Turgut Özal 2932 sayılı yasayı kaldırdı. Bu yasa aslında yayıncılıkla ilgili bir yasa değil bununla Kürtçe yayın serbest kalmıyor, bununla daha çok Kürtçe konuşma yasağını kaldırıyor. Ama bir dilin sokakta, hayatta yasaklanmasını kimsenin aklı almadığı için herkes Kürtçe yayın serbest oldu diye algıladı. Devlet de buna göz yumdu. Aslında bizim 1991’den 2002’ye kadar çıkan bütün kitaplar, gazeteler, dergiler kanuni değil fiili bir durumdur.”

Katılımcılar bu dönemde özellikle fiili bir yasağın ve baskının yeniden görünür olduğunu hatırlattıktan sonra 2000’lerde Avrupa Birliği (AB) uyum süreciyle beraber Kürt yayıncılığın yasaklarla daha az karşılaştığından ve yine kitap basım ve satışının artışından bahsediyorlar. Türkiye’deki normalleşme ortamının oluşturduğu havanın birçok yeni yayınevinin kurulmasına ön ayak olduğunu belirtiyorlar.

5.3.

Kürt Yayıncılığı için “Altın Çağ”: Çözüm Süreci

Katılımcılar için 2000’li yılların en önemli ve olumlu kavşağı 2007’lerde başlayan ve “Çözüm Süreci” ile taçlanan “yükselme” dönemi. 2009 yılında Türkiye’de gündem olmaya başlayan açılım süreçleriyle beraber Kürtçenin devlet eliyle görünür olmaya başlamasının, dilin kriminalize edilmesi çabalarını işlevsizleştirmek konusunda ciddi bir etkisi olduğu görülüyor. Yayıncılar bu dönemde bugünkü adıyla TRT Kurdî’nin kurulmasının psikolojik etkisinden sıklıkla bahsediyor, özellikle -resmî adı Yaşayan Diller Enstitüsü olan- Kürdoloji bölümlerinin açılmasının Kürtçe yayın dünyasına olan etkisinin şaşırtıcı düzeylere ulaştığını ifade ediyorlar. Bu bölümlerin açılması, Kürtçeyi akademik düzeyde okuyup yazan kitlenin bir araya gelmesini ve çoğalmasını sağlayarak Kürtçenin akademik bir iletişim dili olarak kullanılmasını ve bunun üzerinden kamusal alana taşınmasını sağladı. Dilin görünürlüğünün artması ve örneğin sosyal medya mecralarında Kürtçeyi kullanmanın popüler hale gelmesinde bu sürecin rolü olduğu söylenebilir.

Katılımcılar, bu durumu Kürtçenin devlet eliyle “pazar dili” haline getirilmesinin 100 yıllık Cumhuriyet tarihindeki ilk örneği olması sebebiyle oldukça önemli buluyorlar. Yayıncılar bu somut adım haricinde Kürt meselesinin rahatlıkla konuşulmaya başlandığı 2014-15 yıllarında Kürtçe yayıncılığın zirveye çıktığını, yalnız Kürtçe basılan kitaplar açısından değil Kürt meselesi ile alakalı kitapların satışının da bu dönemde Kürt yayıncılık tarihinin en yüksek noktasına ulaştığını ifade ediyorlar. Çünkü Kürtçe eserlerin yanında Kürtlere hitap eden Türkçe kitapların basılmasının Kürtçeye dolaylı yoldan olumlu bir etki yaptığının altını çiziyorlar. Kendi dili ve kültürü ile bağı zayıflamış Kürtlerin Türkçe yazılmış bu eserler vesilesiyle ana dillerini öğrenmeye daha istekli davrandıkları, bu yüzden de Kürtçe eserlere ilginin arttığını aktarıyorlar.

Katılımcılar yine bu dönemde Kürt yayınevleri haricinde kalan Türkiye’deki diğer yayınevlerinin de çok sayıda Kürtçe kitap bastığını, büyük kitap satış mağazalarının Kürtçe kitap satmaya başladığını ve Kürtçe alanını yeni bir pazar olarak görmeye başladığını söylüyorlar.

“Daha önce bir araştırmamız olmuştu, bir üniversite bünyesindeki bir araştırma idi. Ben ve bir grup arkadaşım yurtdışında İsveç’te Kürt yayıncılığı ile ilgili bir araştırma yaptık. Bu araştırmaya göre 1990’a kadar 220 kitap basılmış, dergi ve gazete basılmış. 1990 ile 2000 arasında 370 kitap basılmış. Ama bu barış sürecinde, sadece 2010’da bu 10 yıla tekabül edecek düzeyde 300’ün üzerinde kitap ve diğer basılı yayınlar basılmış. Bu da şunu gösteriyor, bu nispi barış süreci diğer alanları olumlu etkilediği gibi Kürt yayıncılığının gelişip serpilmesini de olumlu olarak etkiledi.”

“Biz bu dönemde Kürtçe ile alakası olmayan çok sayıda yayınevini de artık Kürtçe kitap satışı yapmaya başladığını gördük. Satışlar o kadar arttı ki Kürt yayınevleri haricindeki diğer büyük yayınevleri de artık Kürtçe kitap satışlarına başladılar. Yani bu önemli bir psikolojeydi.”

“Bu süreç Kürdistan’ın miladıydı. Biz piyasada yoktuk ama yayınevleriyle konuştuğumuzda 2012-2015 yılları arasında şahlandıklarını söylediler. Kürtçe için yüksek lisans öğrencilerinin alınmasıyla, bütün öğrencilerin kitap alma durumuyla bile hitap ettikleri pazarı genişlettiler.”

*“Bizim açımızdan 2007 ile 2015 arası Kürt yayıncılığının altın çağıydı bunu başka yerde de söyledim en parlak dönemiydi, her açıdan. Yani yayınlanan kitap sayısı açısından, açılan bölümler, bunların resmileşmesi, fuarlar... Buradaki etkinlikler serbest. O korku şeyinin aşılması, kitap çeşitliğinin artması... Şu anda da o çeşitliliğimizi koruyoruz ama bu biraz kişisel fedakârlık ve özveriyle oluyor. 2007 ile 2015 yılları arası mesela **Kürdoloji** bölümlerinin açılması etkiledi. Birçok şey evet Kürdolojidir, **TRT Şeş**’tir, Kürt imajının, Kürtçenin Türk toplumu nezdinde legalleşmesi, normalleşmesi, korku duvarının aşılması...”*

5.3. Yeni Milat: Çözüm Sürecinin Bitişi

Kürt kültürel yayıncılığı yapan katılımcılar yaşadıkları hak ihlalleri bahsi açıldığında bu başlığı Çözüm Süreci’nin bitişiyle açıyorlar. Çözüm Süreci’nin Kürt kültürel yayıncılığına getirdiği sinerji ve estirdiği olumlu rüzgar, sürecin çözümden çatışmaya dönmesiyle yıkıcı bir şekilde değişiyor. Çözüm Süreci’nin sona ermesinden sonra başlayan çatışmalı sürecin Kürt yayıncılığı üzerinde bir büyük tahribat yarattığı, katılımcıların tamamının mutabık olduğu bir nokta.

6.

KÜRT YAYINCILIĞININ
YAŞADIĞI
HAK İHLALLERİ

Katılımcılar yayıncılığın sorunları bahsinde Türkiye'deki yayıncılığın geneli ile Kürt yayıncılığını birbirinden ayırıyorlar. Türkiye'deki yayıncılığın genel sorunlarını kendilerinin de yaşadıklarını söyleyen yayınevleri, bu sorunların başında kâğıt ve baskı maliyetlerinin artışı ile döviz kurlarındaki yükselişi söylüyorlar. Ancak Kürt yayıncılığının bunun yanında siyasal bağlamı olan ve ayrımcılık içeren sorunları var. Dağıtım ağının zayıflığı da sektörün sorunlarıyla birlikte bu bağlamla da ilişkilendiriliyor.

"Türkiye'deki en büyük engel, kâğıdın maliyeti çok fazla. Örneğin iki ay önce matbaadan aldığım fiyat ile şu an aldığım fiyat arasında fark var, %20 arttığını görüyorum. Geçen yıl kriz oldu kâğıt fiyatları %70 arttı. Buna çözüm bulmak için KDV'yi sıfırladılar, küçük bir etkisi oldu ama bence Türkiye'deki yayıncılığın en büyük engeli matbaa maliyetidir."

"Kürt yayıncılığın en büyük sorunu dağıtım ağıdır. Bu sorun bize tek ait değil, belki Nûbihar ile Avesta bunu aşıyor ama diğer bütün yayınevlerinin sorunu bu yöndedir ve sorunu çözemedikleri için kapatmak zorunda kalıyorlar."

Yayıncılar ve Kürt yayın dünyasını yakından izleyen aktörler, Kürt kültürel yayıncılığının yaşadığı sorunlar, zorluklar ve hak ihlallerinin Kürtlerle ilişkili diğer alanlarda olduğu gibi özellikle çözüm sürecinin sona ermesi ve çatışmaların başlaması ile yoğunlaştığını aktarıyorlar.

6.1. Basım ve Dağıtım Alanında Yaşanan Ayrımcılık ve İhlaller

Türkiye'de hem lojistik anlamda dağıtım yapan platformların Kürt yayınevlerinin kitaplarına ilişkin tutumu onları **"öne çıkarmamak"** şeklinde özetlenebilir. Katılımcılar, büyük sanal kitap satış sitelerinin "neredeyse hiçbir zaman" Kürt yayınevlerinin kitaplarını paylaşmadıklarını aktarıyorlar. Katılımcılar, bu durumun kendilerine **"riski göze alamıyoruz", "ön plana çıkaramıyoruz, dikkat çeker"** gibi gerekçelerle açıklandığını söylüyorlar.

Kürt yayın dünyasının çatışmalarla birlikte karşılaştıkları sorunların başında yine dağıtım meselesi ile ilişkili olarak, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesiyle güvence altına alınan "edinme ve iletme hakkı"nın ihlali geliyor.

Kürt yayınevleri çözüm sürecinin bitişyle beraber Kürtçe kitap satışlarının azalmaya başladığını söylerken, özellikle 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sonra ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) sürecinin Kürt meselesi ile ilgili kitapların alımını ve dağıtımını engelleyen en önemli etken olduğunun altını çiziyorlar.

“Çözüm sürecinin bitmesi ani oldu ve hazırlıksız olması yayıncılık açısından zor oldu. Mesela yavaş yavaş gelseydi buna yönelik hazırlıklar olurdu. Keza kendi gözlemlerime göre toplumda ciddi bir moral bozukluğuna neden oldu. Satışlarımızı da ciddi etkiledi. Newepel’in kapanmasının en büyük nedeni buydu. Sur’daki olaylar, sonra 15 Temmuz olayı art arda gelmesi her şeyi olumsuz etkiledi. Farklı çevrelerden Kürtçe diline olan ilgi bir süre sonra korkuya neden oldu. Mesela Aksaray’dan bir müşteri 100 tane gazete isterdi. Biz o dönemde 2000 tane gazete basıyorduk mesela, sonra 1000’e düştü. 2016 sonrası bu oran düştü, elimizde sadece aboneler kaldı. Yani sürecin bitmesi ciddi manada etkiledi. Demek istediğim kademeli olarak azaldı ama özellikle OHAL döneminde insanların korkmasına neden oldu, keza memur olanlar uzak durmaya başladı. Yani insanlar yanında bulundurlarsa bunun siyasi olup olmadığını sorgulamaya başladı. Çözüm Süreci’nde Zazakî gazete için abone adresi olarak karakolu veren polis vardı, o devam etmedi mesela.”

Aşağıdaki Mayıs 2016 tarihli haber, çözüm sürecinin bittiği ve çatışmaların etkisinin görüldüğü bu dönemde henüz darbe girişimi gerçekleşmemiş ve OHAL ilan edilmemişken Kürt yayıncılarının düşüncelerini yansıtan bir örnek:

“Kürt yayınevleri ve kitapçıları, şiddetin yeniden başlaması nedeniyle duraklama evresine girdi. Çözüm Süreci’yle başlayan gelişmenin çatışmalarla sekteye uğradığı görülüyor. Türkiye’de ateşkesle birlikte Kürt kültür dünyası büyük bir ivme yakalamıştı. Her anlamda ilerleme kaydeden Kürt kültür dünyası, silahların devreye girmesiyle büyük bir kayıp yaşadı.”⁸

Katılımcılar bu aşamada okuyucu kitlesinin Kürtçe yahut Kürtlerle ilgili kitapları adreslerine istemekten çekindiği bir döneme girildiğini, veri tabanlarından adres sildirme talepleri olduğunu hatırlatıyor ve Kürtçe kitap satmaya başlayan kitabevleri zincirlerinin bundan geri adım attıkları, PTT üzerinden gönderilen kitap ve dergilerin büyük ölçüde geri döndüğü gibi somut örnekler paylaşıyorlar.

Katılımcıların anlatımlarından bu zorlukların da alışlagelmiş ve kronik bir sorun alanı olduğu anlaşılıyor. Bir katılımcı, PTT yoluyla gönderilen dergilerin yarıya yakınının geri döndüğünü son birkaç yılı tarihleyerek anlatırken başka bir katılımcı yaklaşık 20 yıl önceden bir hatırasını, yayınevinin bastığı derginin abonelere ulaşmamasında PTT’nin rolünü şöyle aktarıyor:

“Biz dergilerimizi gönderiyorduk. İstanbul’da posta toplama merkezi var. Dergileri orada toplayıp bir kısmını orada çöpe atıyorlardı. Diyelim ki Diyarbakır’daki bir abone beni arıyor ve dergim gelmedi diyor. Kendi elimle gidip bir daha veriyorum o da gitmiyor. Böyle 2-3 defa üst üste gönderdiğim dergiler gitmedi. O sıralarda başka bir yayınevini postadan bir adam aramış. ‘Ben burada çalışan bir memurum ve senin gönderdiğin tüm her şeyi burada çöpe atıyorlar’ demiş. O yayınevi beni aradı ve ben de aynı sorunu 3-4 aydır yaşadığımı söyledim. ‘Bunları göndermeyin’ deyip çöpe atıyorlarmış o dönemde.”

Ana akım dağıtım ağlarının Kürt yayınevleri için kolaylaştırıcı olmadığını paylaşan katılımcılar, dağıtımcıların Kürt yayıncılığına karşı ayrımcı ve keyfi uygulamalarının Kürt yayıncılığının önündeki önemli engellerden biri olduğunu düşünüyorlar. Örneğin bir katılımcı, Kürt yayınevlerinin ürünlerini de dağıtan bir dağıtım şirketine verdikleri dergiler satılmış olmasına rağmen yaklaşık bir yıldır dergilerin ücretini şirketten alamadıklarını paylaşıyor. Bu zorlukları aşmanın en isabetli yolunun Kürt yayınevlerinin bir araya gelmesiyle yahut başka bir şekilde, Kürt yayıncılığına hitap eden nitelikli bir dağıtım ağı kurması olduğu anlaşılıyor ancak bu da kolay görünmüyor. Katılımcılar, Kürtçe ile ilgili “keyfi” yasak ve suçlamaların olduğu,

⁸ Rûdaw, “Kürtçe Zorda” - <https://www.rudaw.net/turkish/culture/230520162>

OHAL etkisinin sürdüğü atmosferde Kürt yayıncılığına özel bir dağıtım ağı teşebbüsünün yasal ve ekonomik olarak yüksek risk içerdiği için imkanı olanların da girmeye cesaret edemediğini paylaşıyorlar.

*“OHAL sürecinde Kürt yayıncılığı üretmedi, çok az üretti. Çünkü süreç savaş [süreciydi] mesela biz **Pirtuka Kurdî** olarak dağıtım alanlarında sorun yaşadık. Bizim satışlarımızı etkiledi. Ülkede savaş çıkmış ve bizim kitlemiz yüzde yüz Kürt ve Kürtler psikolojik olarak oraya yöneldiği için bizim satışlarımızı çok etkiledi.”*

Çözüm Süreci'nin bitmesi ve çatışmalı dönemin yeniden başlamasının ardından Kürt kültürel yayıncılığının en büyük zorluklarından biri de, Kürtlüğün kriminal bir bağlam içine çekilmiş olması. Bu kriminal atmosferin yaygınlaştığı dönemde ayrımcılığın sadece iktidar odağından değil muhalefet aktörleri tarafından da uygulandığına ilişkin örnekler paylaşılıyor. Ancak CHP özelinde meselenin kamusallaşması, ayrımcılığın giderilmesini sağlamış görünüyor.

*“İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin olan **İstanbul Kitapçısı**'nın sitesinde beş binden fazla yayın vardı. Biz de İstanbul merkezli bir yayıneviyiz. İstanbul'un ikinci en büyük etnik, kültürel grubuna ilişkin, İstanbul'un en çok konuşulan ikinci dili ile tanınan bir yayıneviyiz. İstanbul'a ilişkin küçük bir literatür de oluşturmuşuz. **Ve beş bin küsur yayınevi çerisinde yer almıyoruz biz.** Hadi neyse belki unutulmuştur diye düşündük tedarikçi ve teknik alt yapıyı yapan firmaya hatırlattık. İki-üç ay bekledik. En sonunda bize **'Ya bu şu an istenmiyor birtakım hassasiyetler var'** dediler. Biz İstanbul Belediyesi üzerindeki hükümet vb. baskıları göz önünde bulundurarak bunu şey yapmak istemedik. Başka normal yollardan çözmek istedik. Biz bizim mesela bir-iki grup vardı onlarla paylaştık, onlar da içeride gündeme getirdiler defalarca. Ama hiçbir şekilde hiçbir sonuç elde etmedik. En son tesadüfen bu durum başka bir münasebetle **yaptığımız söyleşide geçti ve basında, sosyal medyada özellikle çok büyüyünce, ses getirince, sabahleyin böyle bir şey yapamayacağız falan diyorlardı ama öğleden sonra kitapları koymaya başladılar.**”*

Bu bağlamda Kürt yayınevlerinin dezavantajlı oldukları bir diğer konu ise, kitaplarının her matbaa tarafından, yukarıdakilere benzer gerekçelerle basılmak istenmemesi. Bu durum yayınevlerinin matbaacılar arasındaki rekabetçi durumdan yararlanmalarını engelliyor ve maliyetleri arttıran bir etki olarak ortaya çıkıyor.

6.2. KHK'lar ve Belediyelere Kayyım Atanmasının Kürt Yayıncılığına Etkileri

Katılımcılar HDP'li belediye başkanlarının görevden alınarak yerlerine kayyımların atanmasının Kürt yayıncılığını da etkilediğini paylaşıyorlar. Belediyeler tarafından düzenlenen kitap fuarlarına Kürt yayınevlerinin katılmasının zorlaşması yahut imkansızlaşması, Kütüphanelerden Kürtçe kitapların kaldırılması, Kürtçenin sosyal medya gibi platformlarda kullanımının terk edilmesi, Zarokistan gibi çok dilli kreşlerin kapatılması Kayyımların Kürtçenin görünümünü büyük ölçüde azaltan uygulamaları olarak

⁹ Söz konusu olayın medyaya yansımalarından biri: İstanbul Kitapçısı'nda Kürtçe yayınlara “hassasiyet” engeli <https://www.gazeteduvar.com.tr/istanbul-kitapcisinda-kurtce-yayinlara-hassasiyet-engeli-haber-1503294>

paylaşıyor. Örneğin Kürt yayıncılığının en bilinen kurumlarından olan Aram, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesine kayyım atandıktan sonra faaliyet gösterdiği yerinden çıkmak zorunda kaldı ve etkisi büyük ölçüde azaldı.

Kayyım uygulamalarının Kürt yayıncılığına olumsuz etkisi Kürt yayınevlerinin fuarlara alınmaması yahut işlerinin zorlaştırılmasıyla sınırlı olmuyor. Müzik ve tiyatro kadrolarının işten çıkarılması, şehirdeki önemli kültürel anıtların yıkılması da bu sürecin olumsuz etkileri arasında sayılıyor.

*“Ağrı Doğubayazıt’ta kayyımın yıktığı **Ehmedê Xanî** heykelinin yerine aile çay bahçesi yapıldı. Kayyım 1 yıl önce **‘Heykeli yerine koyacağız’** demişti.” (Evrensel, 2018)¹⁰*

*“Kayyım, tabeladan sonra Kürtçe kitapları da kaldırdı **Sürt Belediyesi’ne ait Celadet Elî Bedirxan Kütüphanesi’nde yer alan Kürtçe kitapların kayyım atandıktan sonra kaldırıldığı ortaya çıktı.**” (Artı Gerçek, 2018)¹¹*

Kitap yasaklama sürecinin de yeniden bu dönemde başladığını aktaran katılımcılar, Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile ihraç edilen emekçiler içinde Kürt kültür alanının önemli oranda tüketicisi olduğundan bu ihraçların da kendilerini olumsuz etkilediğini paylaşıyorlar. Katılımcılar ihraçların, geri kalan kamu çalışanlarında da bir tedirginlik yarattığı için insanların bu alana olan ilgilerini duraklatmak zorunda kaldıkları tespitini yapıyorlar.

KHK ile ihraçların hukuki süreçleri askıya alan, adil yargılanma hakkını ihlal eden uygulamalar olması bir yana bu dönemde Kürtçeye ilişkin tutumun Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 7. maddesi ile BM Evrensel Beyannamesinin inanç ve ifade özgürlüğü ile düşünceyi yayma ve kültürel hakları güvence altına alan 18-22. maddelerinin ihlal edildiği anlaşılmaktadır.

6.3.

Kitap Fuarlarına Katılmada Yaşanan Sorun ve İhlaller

Katılımcılar çatışmalarla başlayan ve OHAL ile devam eden yeni sürecin etkilerini fuarlara katılımda da yaşamaya başladıklarını anlatıyorlar. Ekonomik açıdan zaten pek de iyi olmayan Kürt yayınevlerinin durumu bu dönemde daha da zorlanmaya başladığından fuarlara katılan yayınevlerinin sayısında azalma olduğu anlaşılıyor. Bununla birlikte katılımcılar fuarlara davet edilmeme, katılma başvurularının kabul edilmemesi yahut kabul edilmişse bile son anda iptal edilmesi veya yerlerinin değiştirilmesi gibi engellerle karşılaştığını paylaşıyorlar. Örneğin Avesta Yayınları, Aralık 2019’da

¹⁰ <https://www.evrensel.net/haber/354087/kayyim-yiktirdigi-ehmed-xan-heykelinin-yerine-cay-bahcesi-yapildi>

¹¹ <https://artigercek.com/haberler/kayyim-tabeladan-sonra-kurtce-kitaplari-da-kaldirdi>

gerçekleşen Van Kitap Fuarı'na katılmak için gerekli işlemleri gerçekleştirmiş ancak stand yerleri fuara yakın günlerde haber verilmeden **"keyfi biçimde"** küçültüldüğü için fuara katılmamıştı.¹²

Fuarlara katılımda fiili engellerin yaşanmaya başladığı ve dağıtım firmalarının keyfi ayrımcı tutumlarından şikâyet edilen bu dönem, belediyelere kayyımların atanmasıyla birlikte alternatif fuar olanaklarını da ortadan kaldırdığı için katılımcılar bütün bu sayılan faktörlerin bir araya gelmesiyle yayınevlerinin yaşadığı sorunların hem çeşitlendiğini hem de katmerlendiğini paylaşıyorlar.

Katılımcılar, çözüm sürecinin bitişi ve çatışmaların başlamasıyla beraber yaşadıkları hak ihlallerinin Kürt kültürel yayıncılığının maruz kaldığı tarihsel ihlalleri olduğunu dile getiriyor ve bunları aktarırken geçmişe referans veriyorlar. Örneğin 2015'ten bu yana fuarlarda yaşanan zorlukları aktaran bir katılımcı geçmiş yıllardaki tecrübesini de şöyle aktarıyor.

"Mesela başka yayın evlerinin kitapları yasaklanıyor ama bizde bu tür yasaklar değil de başka türlü yasaklar var. Mesela TÜYAP'ın fuarcılığa başladığı dönemde Vakıf Fuarcılık diye Diyanet'in açtığı bir fuar vardı. 40 seneye yakındır bu fuar var. Biz 8 sene boyunca müracaat ettik ve hep bize yer yok denildi ama yer meselesi değildi. Halbuki bizim kitaplarımızın içerisinde onlarca dini kitap var. Dilimizden dolayı, Kürtçe yayıncılıktan dolayı fuara almadılar. 5-6 senedir ben müracaat etmiyorum artık."

Yayınevleri çok sayıda fuara katılmalarının önüne engeller konulduğu, Kültür Bakanlığı ve belediyelerin kütüphaneler için yaptıkları kitap alımlarından Kürt yayınevlerinin faydalanmadığını ve yine birçok kitabın hiçbir kanuni mevzuat değişmemesine rağmen yasaklar listesine alındığını ifade ediyorlar.

"Fuarlarla ilgili bir de şunu söyleyebilirim. Biz de genelde yayınevi olarak birçok fuara katılıyorduk, özellikle TÜYAP'ın yaptığı fuaralar katılıyorduk. TÜYAP dışında, birçok fuara katılıyorduk ama mesela son dönemlerde, özellikle bölgeye kayımlar geldikten sonra bölge illerinin ya da büyükşehirlerin yaptığı fuarlar var. Bizi özellikle katmadılar."

Evrensel Gazetesi'nin farklı tarihlerdeki iki haberi fuarlara ilişkin durumun nasıl değiştiğini göstermesi bakımından dikkat çekici:

¹² Susma Platformu, Türkiye'de Sansür ve Otosansür: Aralık 2019 – Aralık 2020 Raporu, s. 53. https://susma24.com/wp-content/uploads/2021/02/Susma-Platformu_-Turkiyede-Sansur-ve-Otosansur_-Aralik-2019_-2020.pdf

16 Mayıs 2015	25 Eylül 2018
Amed Kitap Fuarı'nda Kürtçe kitaplar ilgi görüyor ¹³	Kürt yayınevleri: Kürt okurlar Kürtçe eserlere ilgi göstermeli ¹⁴
TÜYAP'ın geçtiğimiz yıllarda düzenlediği fuarın iptal edilmesi üzerine Kürt yayınevleriyle birlikte harekete geçen Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde 1. Amed Kitap Fuarı kapılarını 12 Mayıs'ta açtı. Sümerpark Ortak Yaşam Alanı'nda açılan ve 17 Mayıs'a kadar açık kalacak olan fuara yurttaşların ilgisi her geçen gün artarken, özellikle Kürtçe kitapların bulunduğu stantlar kitapseverlerden ilgi görüyor.	Bu yıl 6'ncısı düzenlenecek Diyarbakır Kitap Fuarı için Kürt yayınevlerinin temsilcileri, okuyuculara çağrıda bulundu. Dara Yayınevleri Koordinatörü Bawer Berşev iki yıldır Kürtçe eserler basan yayınların durağanlık içinde olduğuna dikkat çekti. Berşev, "Uzun süredir Diyarbakır'da kitap fuarı düzenlenmiyor. TÜYAP'a göre ekonomik nedenlerden dolayı, bize göre ise siyasi nedenlerden dolayı gerçekleşmedi" dedi. TÜYAP'ın fuar düzenlememe kararından sonra Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi organizasyonu ile kitap günleri adı altında buluşmalar yapıldığını ifade eden Berşev, belediyelere kayyım atanmasıyla bunun da sonlandığını söyledi.

2018 yılından bir başka haber, İzmir Kitap Fuarı'nda Aram ve Nûbihar yayınlarının olmamasını okurlara şöyle duyuruyor:

*Bu yılki **İzmir Kitap Fuarı**'nda kitaplarına el konulan ya da ekonomik sıkıntı içerisinde olan Kürt yayınevleri yok. Hem fuardaki bazı yayınevleri hem de okurlar durumdan şikayetçi. "Kürt yayınevlerinin yokluğundan dolayı fuar eksik" diyen yayıncı ve okurlar, "90'lı yılları arar hale geldik" diyor.¹⁵*

Gerek kayyım yönetimindeki belediyelerin gerekse özel kuruluşların düzenlediği fuarlarda Kürt yayınevlerinin ihlal edilen hakları, yine uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan eşitlik, ifade özgürlüğü ve iletme hakkının çiğnenmiş olduğunu gösteriyor.

6.4. Kültür Bakanlığının Desteklerinde Yaşanan Ayrımcılık

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 26 Ağustos 2017 tarihinde yayınlanan Edebiyat Eserlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik¹⁶, yayınevlerine "ilk eser" desteği sunulmasını kapsıyor. Bu proje kapsamında yayıncılar yılda iki kez ve her seferinde en fazla 3 eser için yayın desteğine başvurabiliyorlar.

¹³ <https://www.evrensel.net/haber/112878/amed-kitap-fuarinda-kurtce-kitaplar-ilgi-goruyor>

¹⁴ <https://www.evrensel.net/haber/362119/kurt-yayinevleri-kurt-okurlar-kurtce-eserlere-ilgi-gostermeli>

¹⁵ <https://gazetekarınca.com/2018/04/90lardan-beter-kurt-yayinevlerinin-eksik-oldugu-bir-kitap-fuar/>

¹⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170826-2.htm>

Ancak nakdi olan bu desteğe başvurularda “eserin dilinin Türkçe olması” şart koşuluyor. Bu durum da Kürtçe ve Türkçe’nin dışındaki diğer dillerde eser yayımlayan edebiyatçıların destekten faydalanmasının önünü kapatmış oluyor.

Öte yandan daha önceki yönetmelikte seçici kurul çoğunlukla yazar dernek, birlik ve sendikaları gibi kurumlardan temsilcilerden oluşurken bu yönetmelikte bakanlığın 2 üyesi dışındaki beş üyenin de bakanlık tarafından seçilen kişiler olacağı vurgulanıyor. Bu yeni uygulama ile projenin önceki haline kıyasla çeşitliliğin büyük ölçüde azaldığı ve bir tekelleşmeye sebep olduğu dile getiriliyor.

Yine Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü (KYGM) tarafından her yıl “Halk, Çocuk ve Edebiyat Müze Kütüphanelerinde kullanıcı yararına sunulmak üzere” kitap alımı yapılıyor. KYGM’nin bu kitapları alma süreci, müdürlüğün internet sitesi üzerinden bir başvuruya başlayabiliyor. Ancak Kürt yayıncılar bu başvuruların genelde karşılık bulmadığı, geri çevrildiği ve maliyetli olduğu için başvurmadıklarını dile getiriyorlar.

2010-18 arasında satın alınan kitaplar listesi incelendiğinde 2015 ve 2016’da Avesta’dan alınan ikişer kitap dışında Kürt kültürel yayıncılığı yapan yayınevlerinden kitap alınmadığı görülüyor. Ancak Avesta’dan alınan kitaplar arasında Martin Heidegger’in söyleşilerinden oluşan Olmaya Bırakılmışlık kitabı ile Gerhard Schweppenhäuser’in Eleştirel Teoriye Giriş kitabı yer bulunurken bu 4 kitaptan sadece bir tanesinin Kürtçe olduğu anlaşılıyor. Bununla birlikte KYGM’nin internet sitesinde 2019’un listesi henüz yayınlanmış değil ancak o yıl Nûbihar’dan bazı kitapların alındığı Nûbihar tarafından aktarılıyor.

*“Alım işinde görevliler bize ulaşır ‘**kitaplarınızı almak istiyoruz, başvurun**’ dediler. Başvurduk, yüzlerce kitap gönderdik. Bir veya iki defa kitap alımı yaptılar. Onlardan da **100-200** kadar alıyorlar. Ancak başvururken bastığımız her kitaptan bir tane gönderiyoruz, e şimdiye kadar **500-600** kitap basmışız, dolayısıyla **aldıkları kitaplar başvuruyu bile karşılamıyor. Kaldı ki çoğu zaman da almıyorlar. Bu sebeple başvurmayı bıraktık.**”*

Katılımcılar sadece Kültür ve Turizm Bakanlığının değil belediyelerin de kütüphanelere kitap aldığını, bazı kitaplardan 500-1500 adet alındığını aktarıyorlar. Ancak belediyelerin kitap alım süreçlerinden de Kürt yayınevleri bakanlığın tutumuna benzer bir şekilde pek yararlanamıyorlar.

Yayınevlerinin ilk eserleri desteklenirken Kürtçenin destek dışı bırakılması, Kürt yayınevlerinin bakanlık ve yerel yönetimlerin kitap alım süreçlerinden yararlanamaması eşitlik ve ayrımcılık yasağının ihlali anlamına geliyor. Bu durum onların ekonomik olarak dezavantajlı durumlarını pekiştirmekle kalmıyor, yayıncılar arasındaki rekabeti Kürt yayıncılığı aleyhine desteklemiş oluyor.

6.5. Kitapların Yasaklanması ve Toplatılması

"Çözüm Süreci bozulunca yayıncılığı da etkiledi. Dolaylı baskılar arttı bazı yayınevleri üzerine direkt baskılar arttı şöyle diyebilirim. Aram Yayınları'nın hemen hemen bütün kitapları... Sadece Aram'dan çıktığı için yasaklanan kitaplar var. Bize baskına geldiler. Buraya geldiler, birçok kitabımız yasaklanmamış olmasına rağmen götürdüler. Biz, 'Niye götürüyorsunuz? Çözüm Süreci'nde yayınladığımız kitaplar, yasak değil!' dediğimizde 'Biz yasaklamasını biliriz, Çözüm Süreci farklıydı şimdi farklı' dediler. Dolayısıyla [o günden beri] temelde bir değişim olmadığı için şu anda yayıncılık açısından en kötü durumdayız."

Çalışma kapsamında elde edilen verilere göre **2009** yılından bugüne kadar Kürt yayınevlerinden çıkan en az **117** kitap yasaklanmış. **12**'si Kürtçe ve diğerlerinin tamamı Türkçe olan bu kitapların **100**'den fazlasının, çözüm sürecinin bitmesinden sonra yasaklandığı anlaşılıyor.

Bu süreçte Aram Yayınları tarafından yayımlanan en az **102** kitap yasaklanmış.¹⁷ Toplam **22** mahkeme kararına dayanan satış ve dağıtım yasaklama/el koyma/toplatma kararlarının dağılımına bakıldığında;

2009 yılında **2** farklı mahkeme kararıyla toplam **3** kitap,
2011 yılında **1** kitap,
2013 yılında **2** farklı mahkeme kararıyla toplam **3** kitap,
2015 yılında **2** farklı mahkeme kararıyla toplam **22** kitap,
2016 yılında **4** farklı mahkeme kararıyla toplam **57** kitap,
2017 yılında **6** farklı mahkeme kararıyla toplam **10** kitap,
2018 yılında **3** farklı mahkeme kararıyla toplam **4** kitap,
2019 yılında **1** kitap,
2020 yılında **1** kitap hakkında yasaklama/el koyma/toplatma kararı verildiği görülüyor.

Avesta Yayınları'ndan elde edilen verilere göre son **3** yılda Avesta'nın en az **15** kitabı yasaklanmış.

2017 yılında İdil Sulh Ceza Mahkemesi tarafından **9** kitabı yasaklanan Avesta'nın,

2018 yılında Çukurca Sulh Ceza Mahkemesi tarafından **3** kitabı daha yasaklanırken,

Yine **2018**'de Ayvalık Sulh Ceza Mahkemesi tarafından, Kürdistan Tarihi isimli kitabın yasaklandığı öğrenildi. Bu kitabın ilk baskısı **2001** yılında İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından toplatılmış, yapılan yargılamada yayınevine para ve hapis cezası verilmiş ve ceza ertelenmişti. Bunlardan başka;

2019 yılında Kars Sulh Ceza Hakimliği'nin de Andrew Collins'in **Meleklerin Küllerinden-Günahkâr Bir Irkın Yasaklanmış Mirası** adlı kitabını yasakladığı öğrenilirken,

¹⁷ Araştırma kapsamında yapılan mülakatta yayınevi yetkilileri yaklaşık 50 kitabın daha yasaklandığını ancak kararın henüz kendilerine ulaşmadığını söylüyorlar.

02.03.2021 tarihinde yayınevine yapılan tebliğe göre Sheri Laizer'in "**Şehitler Hainler ve Yurtseverler - Körfez Savaşından Günümüze Kürdistan**" adlı kitabının Mersin 3. Sulh Ceza Hakimliği tarafından 29.11.2017 tarihinde yasaklandığı anlaşılıyor.

Hem Aram'ın hem Avesta'nın toplatılan/yasaklanan kitapları için verilen mahkeme kararlarına bakıldığında gerekçenin genellikle Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 7/2 numaralı maddesi olan "**terör örgütü propagandası yapma suçu**" olduğu anlaşılıyor.

Avesta'nın yayın yönetmeni Abdullah Keskin yasak kararlarının yasal süresi geçtikten sonra alındığını belirtiyor.

"İki-üç ay önce Van, Ankara gibi şehirlerde bulunan kitapçılardan kitaplarımızın yasaklandığına dair bir geri bildirim aldık. Kişilerle konuştuğumuzda bizden antetli kağıtla kitapların yasaklanmadığına dair resmi belge istediler. Bu belgeyi gönderdiğimizde polisin oradaki kitaplarımızı toplattığını öğrendik. Bunun üzerine araştırdığımızda 9 kitabımızın daha yasaklandığını öğrendik. Yayınevimize gelen polisler, internet ortamından da satışların durdurulmasını istedi. Sözü edilen kitaplar 2003-2015 yıllarında basılan ve birçoğu dünyanın saygın üniversitelerinde doktora tezi olarak yayımlanmış eserler. Kanuna göre, bir yayın üzerinden 6 ay geçtikten sonra yasaklanamıyor."¹⁸

Yasaklanan kitaplar arasında hem Yezidilerin kutsal metni hem de Çaldıran Savaşı ile ilgili kitabın yer aldığını hatırlatan Keskin, bu eserlerin terörle ilişkilendirilmesinin keyfi ve hukuksuz olduğunu paylaşıyor.

¹⁸ <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2018/05/13/avesta-yayinlarinin-9-kitabi-yasaklandi>

“Bir diğer kitabımız da **Irak'ta Soykırım...** Bu kitap, **Orta Doğu İzleme Örgütü** ve **İnsan Hakları İzleme Örgütü** resmi raporlarından oluşuyor ve birçok parlamento tarafından kabul edildi.”

Kısıtlı imkanlarla faaliyetlerini sürdüren yayınevlerinin haklarında açılan davalarla ilgilenmek zorunda kalmaları yayınevlerinin çalışma ve üretme motivasyonu önündeki engellerden biri olarak görülüyor. Yayıncılar haklarında yasal süre geçmiş kitapların yasaklandığı, herhangi bir ilçe mahkemesinin toplatma kararı aldığı, dağıtım ve kayyım yönetimlerinin zorluk çıkardığı bu dönemi **“keyfiliğin sıradanlaştığı”** bir dönem olarak adlandırıyorlar.

“Basımın ya da dağıtımın engellenmesi dolaylıdır. Örneğin kitap çıkıyor, kitapta herhangi bir şey yok. İçinde **'Kürdistan'** kelimesi geçiyor ya da işte **'Apo'** geçiyor, **Kürtçe** amca demek aynı zamanda. Polis bilmiyor, odak kelimeler var mesela **'Apo'** geçince o **'Apo'** mutlaka **Abdullah Öcalan** anlamına gelir diye düşünüyorlar. Bizim mesela bir kitabımız, masal kitabı, destan kitabı siyasetle alakası yok ama içinde amca anlamına gelen **'Apo'** geçtiği için **Öcalan** diye değerlendirip o kitabımız yasaklandı. **Yazar tutuklandı**, sonra tekrar bırakıldı. **Faysal Özdemir**'in yazdığı **Rupelên Binaxkiri** kitabı, belki 50 yıl 60 yıl önce söylenen 100 yıl önce söylenen destanları içeriyor ama dediğim gibi **Abdullah Öcalan**'ın ismi geçiyor deyip sorun ettiler.”

“Geçen yıl bizim bastığımız bir kitap içerisinde birkaç **Kürtçe** isim geçiyor diye bu isimler **'Zilan'**, **'Bêritan'** gibi isimler ama şiir kitabında bu isimler geçiyor diye ilgili yazarın da bir davası oldu, kitapta bu isimler geçiyor diye yasaklandı. Bize de dava açtılar. **Aslında amaç da yıpratmaktı.** Mesela **Aram Yayınları** var, 150'ye yakın kitapları var, **bunların yarısı yasak.** İsteseler yayınevlerini kapatırlar ancak bunun yerine kitaplarını yasaklıyorlar. Dağıtımda yaşadığımız sorunlar var. İlk yıllarda sorun olmuyordu ama son dört yıldır kitapları gönderirken müşterilerimiz özellikle **Kürtçe imgesi, yazısı olan bir kutuya koymayın** tarzında ibareler düşüyorlar. Bizim **Sur** ve **Cizre** olaylarında gönderdiğimiz kargolar geri gelirdi, hatta asker tarafından kontrol edildi direkt geri gönderildi diye üzerine notlar yazılırdı. Bu anlamda sıkıntılarımız oldu son bir yıldır biraz kırıldı ama millet korkuyor, **artık kitap almaya korkan bir toplum haline geldik.**”

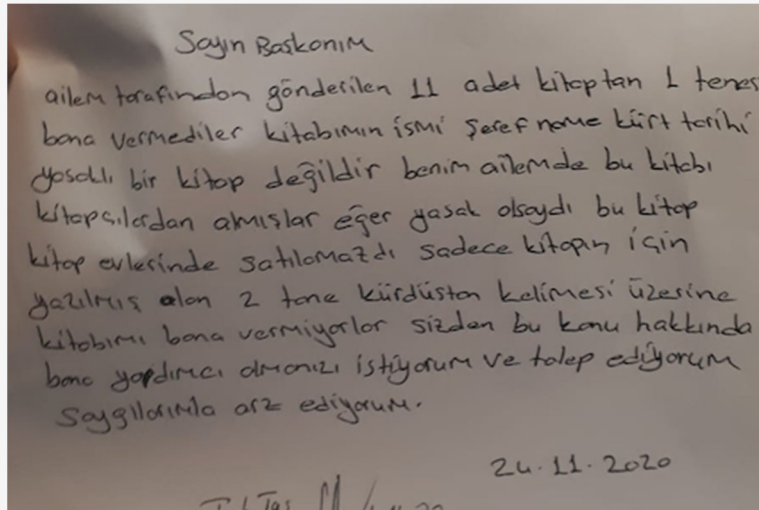

6.6. Cezaevlerine Gönderilen Kitapların Mahpuslara Verilmemesi

Katılımcılar, el konulan ve yasaklanan kitapların çoğunun gözaltı için yapılan ev baskınlarında el konulan kitaplar yahut cezaevine gönderilip mahkumlara verilmeyen kitaplar olduğunu aktarıyorlar. Örneğin Avesta'nın yasaklanan kitaplarının tamamına yakını bu gibi durumlarda el konulup yasaklanmış kitaplar.

Ev aramalarında polislin dikkatini çeken kitaplar yahut cezaevine gönderilirken gardiyanların şüpheli diyerek emniyete bildirdiği kitaplar hızlıca mahkemeye iletilip haklarında toplatma ve el koyma kararı veriliyor.

Bir katılımcı, "yaklaşık 350-400 sayfalık iki kitap hakkında emniyete bildirilmesinin üstünden 24 saat geçmeden el koyma ve toplatma kararı alındığını, yaklaşık 700-800 sayfanın bu kadar kısa süre içinde okunup hakkında kanaat bildirilmesinin mümkün olmadığını, kitapların Kürt yayınevlerinden çıkması ve Kürdistan gibi ifadeler içermesi sebebiyle ciddiyetle değerlendirilmeden hızlıca yasaklandıklarını" paylaşıyor.

Bu konuda en güncel örneklerden birinin Diyarbakır'da yaşandığı görülüyor. Cezaevinde bir mahkuma gönderilen 11 kitap içinde "**Şerefname – Kürt Tarihi**" isimli kitap da bulunuyor. Ancak Cezaevi idaresi bu kitabı sakıncalı bularak mahpusa teslim etmiyor. Mahpus, Diyarbakır İnfaz Hakimliğine itiraz ediyor. Hakimlik de bu itirazı kitabın çeşitli sayfalarında "**Kürdistan**" kelimesi geçtiği, Türkiye'nin bazı illerinin Kürdistan sınırları içerisinde değerlendirdiği, bu nedenle ülkenin birlik ve beraberliğinin zedelendiği gerekçesiyle itirazın reddine ve kitabın kişiye verilmemesine karar veriyor.

Diyarbakır Barosu avukatları ile yapılan görüşmelerde özellikle cezaevlerindeki kitap engelleme uygulamasının yaygın olduğu anlaşılıyor. Bu da mahpusların bilgiye erişim hakkının sistematik ve keyfi bir biçimde engellendiğini, yayıncıların dağıtım ve iletme haklarının kısıtlandığını ve suç olmayan fiillerin suç gibi değerlendirilerek sözleşmelerle güvence altına alınmış hakların ihlal edildiğini gösteriyor.

6.7. Yayıncılara Yasal Baskı: Gözaltı, Soruşturma ve Tutuklamalar

Bu dönemde Kürt yayıncılığının yaşadığı baskılar sadece kitapların yasaklanması ile sınırlı olmuyor. Kültürel yayıncılığın üzerindeki yargısal baskı, yazarlar ve yayınevi yöneticilerini de hedef alıyor. Baskının kurumsal düzeyle sınırlı kalmayıp bireysel düzeye geçtiğine dair bazı örnekler şunlar:

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, Avesta Yayınları ve yayınevi editörü Abdullah Keskin'in sosyal medya hesaplarındaki paylaşımları nedeni ile soruşturma açtı. [Bianet, 2019]¹⁹

DTK soruşturması kapsamında 26 Haziran'da J&J Yayınevi'ne yapılan baskının ardından yayınevi sahibi Azad Zal gözaltına alındı. Yayınevinde yapılan aramada toplatılması olduğu gerekçesiyle birçok kitaba el konuldu. Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü'nde gözaltı işlemleri biten Zal, "örgüt üyesi olmak" iddiasıyla tutuklanarak Diyarbakır D Tipi Cezaevi'ne konuldu. Kürt Yayınevleri İnisyatifi, yayınevlerine dönük baskılara dikkat çekerek, tutuklanan yazar ve yayıncıların serbest bırakılmasını istedi. Kürt Yayınevleri İnisyatifi, yayınevleri üzerinde artan baskılara tepki gösterdi. İnisyatif yaptığı yazılı açıklamada, baskı ve zulüm politikalarının Kürt kültür ve diline yönelik bir saldırı olduğunu kaydetti. [Yeni Yaşam, 2020]²⁰

Birçok alanda olduğu gibi Kürt yayıncılığı alanında da soruşturma, kovuşturma ve kitap yasaklama kararlarının birçoğunun 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 7/2 numaralı maddesi olan **"terör örgütü propagandası yapma suçu"** sebebiyle verildiği görülüyor. Ancak bu madde; siyasetçi, sivil toplum aktörü, gazeteci, akademisyen gibi eleştirel/muhalif kesimlerin ifade özgürlüğünü sınırlayan ve onları cezalandıran bir araç haline gelmiş görülüyor ve bu sebeple **"uzun yıllar hak mücadeleleri ve AİHM ihlal kararlarının sonunda, ifade özgürlüğü lehine yasada yapılan olumlu değişiklikler, pratikte işlemez hale getirilmek isteniyor"** diyerek eleştiriliyor.²¹

Hem kitapların yasaklanmasında hem de yayıncıların yargılanmasında en sık başvurulanan "terör örgütü propagandası" gerekçesinin, hukuken sorunlu olmakla birlikte çoğu zaman yersiz olduğu söylenebilir. PKK yahut başka bir silahlı örgüt ile herhangi bir ilgisi yokken, hatta PKK kurulmadan çok önce yazılmış kitapların PKK propagandası olarak değerlendirilmesi Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 15. maddesinde vurgulanan **"hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir fil veya ihmalden ötürü suçlu bulunamaz"** güvencesinin ihlali anlamına geliyor.

¹⁹ <https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/209509-avesta-yayinlari-tem-e-ifade-verdi>

²⁰ <https://yeniyasamgazetesi.com/kurt-yayinevleri-saldiri-altinda/>

²¹ Yıldız İmrek'in konuyu ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendiren yazısı: *İfade Özgürlüğünün Giyotini : Propaganda Suçu* - <https://www.hukukpolitik.com.tr/2017/03/22/ifade-ozgurlugunun-giyotini-propaganda-sucu/>

6.8. Yayıncıların İhlaller Karşısında Tutumu

Yayınevlerinin önemli bir kısmının maruz kaldıkları hak ihlallerini engellemek ya da bu ihlallerle mücadele etmek adına ulusal ve uluslararası norm ve kurumları bilmedikleri, çoğunlukla bu anlamda bir girişimde bulunmadıkları görülüyor. Girişimlerde bulunan yayınevlerinin çoğunlukla yasaklı kitaplar konusunda karşı davalar açtığı ve bu karşı davaların bir kısmının AİHM bünyesine taşınarak karar verildiği görülüyor. Bu noktada yayınevlerinin güçlü bir hukuki destek imkanının bulunmadığı, bu alanda faaliyet yürüten ve dayanışma içinde olabilecek sivil toplum kuruluşları (STK) ile aktif bir ilişki içinde olmadıkları ortaya çıkıyor. Bu imkan ve iletişim zayıflığı yayınevlerinin ulusal mevzuatta ve uluslararası sözleşmelerde tanınan ve korunan haklar bakımından güçlü bir farkındalığa sahip olma fırsatını da öteliyor. Bununla beraber yayıncılar arasında, yürütecekleri hukuki süreçlerden sonuç alamayacaklarına dair yerleşik kanaat bu alana ilgi göstermemelerinin bir başka sebebi olarak öne çıkıyor.

*“Mesela ceza yedik ve gidip cezamızı ödedik. Para cezasına çevrildi bizim cezamız. O dönemde işi Avrupa’ya taşımadık ama burada bir Avukatımız vardı ve davamızı takip etti. Biz tanıdık arkadaşlar vasıtasıyla, tanıdık yayınevleri üzerinden biz fuarlara katılıyorduk. Diyelim ki katılan büyük bir yayınevi vardır. Onlara yerimizi değiştirmelerini rica ediyoruz. Bu tarz şeyler oluyor fuarlarda. Daha çok bu şekilde hallettik biz şu ana kadar. Kitaplarımızla ilgili karşı dava açmadık. Açıp, açmama bilincinde değildik o yıllarda. **Birçok yayınevi hiç karıştırmayalım bizim için daha kötü olur endişesine kapılabiliyor.** Bizde de vardı 90’lı yıllarda. Bugün olsa daha farklı davranırdım. **Son 5 yılda toplanan kitabımız olmadı.**”*

*“Geçen günlerde bir durum oluştu. Biz yurtiçi yurtdışı kitap gönderilerimiz var bir müşterimiz internet sitesi üzerinden bir kitap siparişinde bulunmuş, kitap yasak olan bir kitaptı. Biz de yasak olan bütün kitapları takip edemiyoruz. Cezaevi yönetimi bu kitap için bize dava açmış. Biz kamuoyuna paylaşmadık, **süreç kötü olduğu için çok şeyleri kamuoyuna anlatıp daha kriminalize etmek istemiyoruz.** Sorunların çok büyük olmaması halinde paylaşma taraftarı olmuyoruz.”*

2013-2015 arasında devam eden Çözüm Süreci’nde tarihinin en parlak dönemini yaşayan Kürt kültürel yayıncılığı, Çözüm Süreci’nin sona ermesiyle başlayan çatışmalı süreçten bugüne psikolojik, ekonomik ve hukuki olarak olumsuz etkilendi. Katılımcılar, 2019 yılını Kürt yayıncılığının çok anlam atfedilecek oranda olmasa da “hafiften kıpırdamaya başladığı yıl” olarak tarif ediyorlar. Ancak yaşanagelen sürecin etkilerinin hâlâ çok belirgin olduğunu söylemek mümkün. Avesta Yayınları yayın yönetmeni Keskin, 2020’nin son aylarında verdiği bir röportajda **“Kürt yayıncılığın en parlak döneminin 2007-2015 yılları arasında yaşandığını ancak son 2-3 yıldır karşılaştıkları sıkıntılara 90’larda bile rastlamadıklarını”** söylüyor.²²

²² <https://www.indyturk.com/node/263826>

7.

İHTİYAÇLAR,
ZORLUKLAR,
BEKLENTİLER

7.1. '19 ve '20: Çatışma, OHAL ve Covid-19 Pandemisinden Sonra Kürt Yayıncılığı

Katılımcılar, bugünkü kötü duruma rağmen çatışmalı dönem ile OHAL'in kültürel faaliyetleri ve Kürt kültürel yayıncılığını büyük ölçüde azaltan etkisinin 2018'den bu yana gevşediğini dile getiriyorlar. Özellikle 2019 yılında yayınevleri fuarlara katılma imkanlarını zorlamış, basım dışında kültürel etkinliklere de yönelmiş görünüyorlar. Yayıncılar, 2019'daki Diyarbakır Fuarı'nın bir çıkışa vesile olduğunu dile getiriyorlar. Ancak 2020 yılı, Covid-19 salgını sebebiyle bu hareketlenmenin sekteye uğradığı bir dönem olarak kayda geçiyor.

"2019 yılı bütün yayınevleri için şu şekildedir; Kürdistan'da bir savaş vardı Sur'da, Cizre'de her tarafta savaş vardı, Kürt sorunu dediğimiz olay yavaş yavaş siyaseten tersine bir yöne girmişti ve Kürt edebiyatında ciddi bir korku vardı. 2019 bunun kırılma yılı oldu. Fuarlarda bizim gördüğümüz kadarıyla Kürt yayınevlerinde, büyük yayınevleri dahil korku vardı ama TÜYAP Diyarbakır Fuarıyla birlikte Kürt edebiyatının ve Kürt yayıncılığın ölmediğini anladık. Toplumdan çok iyi tepkiler alındı, çok fazla kitapta basıldı. Yani bastırılmış bir korku vardı. Kürt sorunu Türk piyasasında negatif yöne gidiyor, acaba bu edebiyatı etkileyecek mi diye korku vardı. Diyarbakır Kitap Fuarı bunu kısmen kırdı."

"2019 fuarı için diyeceklerim var, bizim gibi çalışan diğer yayınevlerine göre fuarda daha çok teveccüh görmüştük, daha çok okuyucuyla görüşmüştük. [Kültür mekanından bahsederek] burada yirmi beşe yakın etkinlik yaptık. [Burayı] 2020 yılının başında daha çok yazarlarımızın, kültür sanat alanında çalışma yapan insanlarımızın yazarlarla, okuyucuyla buluşması için kurduk."

"2019 yılı bizim için çok hareketli bir yıldır yayınevinin uzun zaman sonra Türkiye'de zirveye çıktığı yıldır. 2019 yılında korona yoktu çeşitli fuarlar vardı onlara katıldık, üç büyük fuara katıldık. Yaklaşık 30 yakın kitap bastık."

"Bizim otomatikman her yıl 10-15 tane de tekrar baskımız oluyor. Ondan önceki süreç çok daha kötüydü. Çözüm sürecinin sonrasındaki 3 sene çok kötü geçti. 2019'da biraz toparlar gibi olduk ama ondan sonra da pandemi süreci başladı."

Çatışmalı süreçten ve Türkiye'deki ekonomik bozulmanın getirdiği döviz artışının kağıt ve basım maliyetlerini arttırmamasından olumsuz etkilendiklerini paylaşan Kürt yayınevleri, Covid-19 pandemisinin kendileri için işleri daha da zorlaştırdığını aktarıyorlar. Kitabevlerinin kapanması ve Kürt yayıncılığının güçlü bir dağıtım ağına sahip olmayışı kitap satışlarını olumsuz etkilerken kurumların giderlerinin değişmemesi yayıncıları zora sokan bir etken olarak öne çıkıyor. Bazı yayınevleri bu süreçte web sitelerini yayına aldıklarını ve/ya online alt yapıyı güçlendirdiklerini ve bu mecra üzerinden satışlara ağırlık verdiklerini paylaşıyorlar da geçiş sürecinin gecikmesi ve dağıtım ağının zayıflığı ortaya çıkan dezavantajı giderememiş görünüyor. İstisnaları olmakla birlikte Kürt yayıncılığının pandemi sonrası iyi bir mali plana ve krizden çıkmak için güçlü hazırlıklara sahip olmadığı görülüyor.

"Bu süreçte daha çok online satışlar konusuna yöneldik, onun zeminini yapmak ve çerçevesini belirlemekle uğraştık, açıkçası hayat biraz buna yöneldi. Biz de Yayınevi olarak buna ayak uydurduk. Satışlarımızda çalışmalarımızı hareketliliğimize buraya doğru yönlendirmeye çalıştık."

"Online satış yapan firmalar pozitif etkilendiler ancak bunu yapamayanlarda tersi durumlar söz konusu çünkü birçok Kürt yayınevi bunu yapamadı."

"Salgın yayıncılığımızı etkiledi. Çünkü yani iş imkânı daraldığı için hem finansal açıdan... Keza matbaa çalışmadı, yani sokağa çıkma yasağı vardı. Matbaa, kitap, baskı işi yapan yerler de sekteye uğradı. Bu birinci etkendi. İkincisi bir de okuyucu içeri kapanırken kitap okuma daha öne çıkar diye düşündük kısmen biraz gelişti ama beklediğimiz gibi olmadı. Daha online sisteme geçmedik, çalışmalarımızı da iki yıldan beridir yapıyoruz. Daha geçemedik, öyle bir şeye ihtiyacımız da var gerçekten. Avustralya'dan Avrupa'dan kitap isteniyor, biz de bir kitap göndermek için 10 tane ya da 20 tane kitabın fiyatı olarak kargo parasını da ekliyoruz. Bu da bir problem oluyor. Eğer dijital kitaba geçsek bu önemli bir ihtiyaçtır. Böyle bir duruma geçiş yaptığımızda açıkçası bu tarz sorunlar yaşayacağımızı düşünmüyorum."

"Ekonomik kriz ve bize olan etkisine yönelik pek bir şey yapamayız. Salgından sonra kaynak bulma veya bu tarz problemlerin üstesinden gelmek için bir planlamamız da yok. Kriz sadece Kürt yayıncılığını değil genel olarak yayıncılığı etkilemektedir. İnsanlar bütçelerini kısımaya başladıkları zaman ilk vazgeçecekleri şey kitaptır. Burada ilk olarak lüks gözükten kitaptır. Bu bizi etkilemektedir."

7.2. Kürt Yayıncılığının Önündeki Engeller

Yukarıda da değinildiği üzere bu yayınevlerinin, Kürt düşün dünyasının gelişmesinden Kürtçenin bir yazılı edebiyat alanı olarak güçlenmesine, Kürtlük bilincinin yükselmesinden Kürtçe okuma-yazma öğrenilmesine kadar önemli işlevleri var. Kürtçeye farklı biçimlerde hizmet veren ve Kürt kültür hayatının en önemli bileşenlerinden olan Kürt yayıncılığının bu farklı işlevlerine rağmen zayıf kaldığı aktörlerin çoğu tarafından paylaşılıyor. Katılımcılar bu zayıflığın farklı sebepleri olduğunu düşünüyorlar. Katılımcılara göre Kürt yayıncılığının gelişmesinin önündeki en önemli engel Kürtçenin Türkiye'de bir eğitim dili olmaması. Bunu takiben katılımcılar, Kürtçenin kriminalize edilmesinin Kürt yayıncılığının bir çekim merkezi olmasını engellediğini aktarıyorlar. Kürt yayıncılığının yapısal sorunları ve uluslararası standartlara uygun bir basım ve dağıtım açısından mahrum oluşu da sektörün gelişmesinin önündeki diğer engeller olarak sıralanıyor. Özellikle bu son maddenin ekonomik imkanlardan yoksun olmakla doğrudan ilgisi olmakla birlikte Kürt yayıncılığının siyasal olarak risk altında olması sebebiyle bu alana yatırımdan kaçınıldığı da paylaşılıyor. Son olarak katılımcılar, Kürt yayınevlerinin önemli bir kısmının yayıncılığı asli bir işten ziyade ek bir iş olarak yürütmesi sebebiyle profesyonelliğinin olumsuz etkilendiğini dile getiriyorlar.

"Kürtçe bir kitap çıkarılması düşünüldüğünde her şeyden önce kitap okuyucusunu bulamıyor. Çünkü metni bastığı dil ülkede yaygın olarak kullanılan bir dil değildir. O nedenle bu dilde okuma yazma oranı düşüktür. Bu nedenle **Kürt yayınlarını ürettiği materyallere ilgi azalmakta, bu ilgi azalması da yayınevinin imkân ve olanak açısından gelişmesini ve ilerlemesini engellemektedir.** Bir diğer etken bir ülkede bir yayınevinin sahip olduğu yayıncılık imkânlarından **Türkiye'de Kürt yayıncılığın mahrum kalmasıdır.** Normal bir Kürt yayınevinin bastığı kitaplar, dağıtım noktasında istediği şartları elde edemiyorlar. Ülkenin dağıtım ağları Kürt yayınevlerinin bastığı kitapları normal bir yayınevinin kitapları kadar ön planda tutma, onu gösterme ve görünürlüğünü sağlama noktasında **eşit davranmıyorlar.**"

"**Türkiye'de Kürtçe ile ilgili yapılan her şeye siyasi nazarla bakıldığı için Kürtçe yayıncılık siyasi bir kalıbın içerisine sokulabiliyor.** Dolayısıyla Kürt yayıncılığı rahat bir şekilde bu yayınlarını **her tarafta sergileme, satabilme, pazarlama imkânına sahip değil.** İkincisi bu dil Türkiye'de eğitim dili değil. Çocukların bu kitapları okuyup, kendi aralarında müzakere yapabilecekleri bir ortam yok. Dolayısıyla toplum içerisinde istediğimiz şekilde yayılma imkânı olmuyor. Kürt yayıncılığının ekonomik şartlardan dolayı eleman sıkıntısı var. İsteddiği oranda hizmeti yapamamak, sattığı kitabı pazarlayamamak gibi birtakım sorunlar da var. Bugün hiçbir yayın evinin kendini kurtardığını düşünmüyorum. Birçok insan bazı kişilerden destek alarak da böyle bir yayıncılık yapıyor. Dolayısıyla böyle bir yayıncılığın halkın arasında rağbet görmesi, etkili olabilmesi biraz zordur."

"Kürt yayıncılığı, **Avesta** ve **Nûbihar** hariç, kendini gösterme kendini anlatma noktasında etkili değil. Avesta ve Nûbihar'ın etkili olmasının nedeni; onların **20-25 yıl geçmişleri hem de profesyonel bir sistemleri var.** Diğer yayınevlerinin halka ulaşamamasının nedeni **yüzde 80'inin profesyonel çalışmamasıdır.** Yani işi tam bilememelerinden kaynaklıdır veya bu işe ek iş düşüncesiyle yaklaşmalarıdır."

7.3. Kürt Yayıncılığının İletişim ve İşbirliği

Türkiye'deki Kürt yayıncılığının serüveni ve son birkaç yılda yaşadığı çalkantılı süreç göz önüne alındığında yayınevleri arasında güçlü bir iletişim ve dayanışma ağının gerekliliği ortaya çıkıyor. Bazı yayıncılar, ortak haberleşme ağları gibi benzer işlevi yerine getiren kanallardan bahsetseler de bu kanalın pek aktif ve işlevsel kullanıldığı söylenemez. Bir katılımcı yaklaşık beş yıldır aktif olan bir gruptan Kürt Yayıncıları İnisiyatifi isimli bir oluşumdan bahsetse de katılımcıların çoğunun böyle bir oluşumdan haberlerinin olmadığı görülüyor. Dolayısıyla böyle bir ağ yahut platform varsa bile ,yayıncılar tarafından bilinmiyor olması onun aktiflik ve/veya kapsayıcılık konusunda zayıf kaldığını gösteriyor.

İlkel olarak aktif ve dayanışma içerecek bir ağ fikrine sıcak bakmakla birlikte Kürt yayıncılarının pratikte ortak hareket etme noktasında istekli olduklarını söylemek zor. Bu durum iki temel gerekçe ile açıklanıyor: Birincisi, yayınevlerinin son tahlilde birbirleriyle rakip olmaları. İkincisi, Kürt yayıncılığının çoğunlukla politik bir alan olması hasebiyle siyasi görüş farklılıkları taşıyan aktörlerin bu sebeple bir araya gelmekten kaçınmaları. Bir üçüncü sebep olarak da, Diyarbakır ve İstanbul gibi iki farklı ağırlık merkezinin yayınevlerini birbirinden fiziki olarak uzak düşürmesi.

"Kürt yayıncıları, **Kürt yayıncıları birliği** gibi bir hedefe henüz odaklanmadılar. Bazı girişimleri duymuştum ama çok fazla bir bilgim yok. Bir ara dillendirilmiş olsa da sanırım sonuç alınamadı."

"Genelde dostane ilişkilerimiz var. **Bir araya pek gelemiyoruz**, herkes kendi köşesinde bir şekilde çalışıyor. Bir ortak ağ aslında var; Kürt dili ağı vardı. Pandemiden önce toplanmıştı ve yayıncılık anlamında bir ağ kurulmuştu. Bu tür girişimler dağıtım vb. gibi konularda girişimler tarihte de oldu ama pek etkili olmadı. Tamam, **herkes sorunların farkında ama herkes kendisine göre bir çözüm bulmaya çalışmaktadır.**"

"**Arada güçlü bir iletişim yok.** Doğal olarak aynı sektörde olanlar her sektörde olduğu gibi bir rekabet içerisindedirler. Birincisi sebep budur. İkincisi ise bazen de **Kürt yayıncılığı büyük oranda politik içerikli bir sektör olduğu için politik fikirlerden dolayı da bir araya gelememek vardır.** Üçüncüsü ise Kürt yayınevlerinin bugün birbirinden uzak mekânlarda olmalarıdır. Bu aralarındaki yakınlığı etkilemektedir. Örneğin biri **İstanbul**'da iken diğeri **Diyarbakır**'dadır."

Yayınevi temsilcilerinin, Kürt kültür alanına ilişkin çalışmalar yürüten STK'lar yahut yaşadıkları ihlaller sebebiyle diyalogda olmaları beklenen hak örgütleriyle de tanışıklık olsa dahi kurumsal ilişkilerinin zayıf olduğu görülüyor. Bu noktada katılımcılar hem yayınevlerinin yaşadıkları ihlalleri ve zorlukları bu kurumlara iletme noktasında zayıf olduğunu ifade ediyor hem de bu alandaki kuruluşların yayınevleri ile güçlü bir ilişki kurmadığını, bu konuda eksik kaldıklarını paylaşıyorlar. Diyanet'in fuarına senelerce başvurmasına rağmen kabul edilmeyen yayınevinin temsilcisi bu durumu "**Ne biz bu alandaki sivil toplum kuruluşlarına gidip sorunu anlattık ne de onlar bize gelip bir sorunuz var mı diye sordular.**" diyerek anlatıyor ve sivil toplum ile bir iletişim olması halinde belki de meselenin gündemleşeceğini ve sonuç alınabileceğini paylaşıyor.

Medya ile ilişkiler bahsinde katılımcılar, Kürt yayıncılığının ana akım medyanın çeperinin dışında kaldığı tespitini yapıyorlar. Bununla birlikte Kürt medyası ile iletişim kurmakta pek zorlanmadıklarını paylaşan katılımcılar, edebiyat ve kültürel yayıncılık alanının da zaman zaman Kürt medyasının radarından kaçtığını paylaşıyorlar. Katılımcılar, bu alanı öne çıkaracak TV programları ve basılı/dijital yayınların çoğalmasa gerektiğini düşünüyorlar. Bununla birlikte Kürt medyasının yaşadığı ihlal ve zorlukların Kürt kültürel yayıncılığına da yansdığı görülüyor.

"**Şu anda bir tek sosyal medya var. Alternatif medya veya Kürt medyasında bir kitap tanıtması gibi durumlar ne yazık ki olmuyor.** Mesela çözüm sürecinde **IMC TV**, kitap tanıtımlarını yapmaktaydı. Onun dışında kitap tanıtımı yapan bir medyayı görmedim. Mesele bir kitabın yasaklanması ve bunların Kürt medyasında haber olarak çıkması daha basit gelir çünkü Kürtlerin yasaklara yönelik daha büyük sorunları var hâlihazırda. Belki bir **İsmail Beşikçi** bir kitapla ilgili yargılanırsa belki haber olur. Keza **Selahattin Demirtaş**'ın kitabı toplatılırsa haber olur."

"**Eski yıllarda daha iyiydi.** Gazetelerde bizim dergilerden, kitaplardan bahsediyorlardı. Kendi sosyal medyalarımız dışında çeşitli gazetelere, televizyonlara, dergilere bir şey gönderme birimiz yok. Ama biz kendi aramızda bu konuyu tartıştık, bazı bildirimimizi, bazı açıklamalarımızı, bazı tanıtımlarımızı belli yerlere gönderelim, bunu takip edecek bir arkadaşımız olsun diye."

"Kürt medya kuruluşlarıyla sıkıntı yaşamıyoruz. Alakadar oluyorlar. Bir yasaklama durumunda basın açıklaması gibi durumlarda **Kürdistan 24 TV, Rûdaw TV, Mezopotamya Ajansı'na kolay ulaşabiliyoruz.**"

Öte yandan Türkiye'deki Kürt yayınevlerinin Kürtlerin yoğun yaşadığı ülkeler olan Irak, İran ve Suriye'deki Kürtlere ulaşmakta zorluk yaşadığı ve bu sebeple onların ihtiyaçlarına yahut beklentilerine hitap edecek çalışmalar yapamadıkları, böylece geniş bir potansiyelin yeterince kullanılmadığı da anlaşılıyor.

7.4. Gelecek, Öngörü ve Beklentiler

Katılımcılar, önümüzdeki yıllarda Kürt yayıncılığının nasıl bir seyir izleyeceğini değerlendirirken başat faktör olarak siyasal konjoktüre referansla konuşuyorlar. Kültürel yayıncılığın serencamının Kürt meselesinde gelişmelere paralel olacağını düşünüyorlar. Ancak bununla birlikte seçmeli Kürtçe derslere ve Kürtçenin tanınıp geliştirilmesine dönük ilginin sektörü olumlu etkileyeceğini de vurguluyorlar. Yayıncılar, müdahale etme şanslarının olmadığı siyasi gelişmeler ve ona odaklı planlamalar yerine kendi kapasitelerini güçlendirme, online sistemlere geçme, daha geniş bir okuyucu ağına ulaşma gibi planları önceliyorlar.

"Süreç negatif ve pozitif anlamıyla bu şekilde giderse siyasi konjoktür bu şekilde giderse baskılarda artarsa büyük ihtimallerle Kürt yayıncılığı 2000 yılları öncesine dönebilir. Çünkü üretemeyecek, basım, dağıtım olmayacak. Bizim gibi dağıtım ağının %50'sini üstlenen yayınevlerinin de kalkması halinde Kürt yayıncılığı kalmayacaktır. Pozitif yönde düşündüğümüz zaman siyasi konjoktür 2013-2015 yılları arasındaki gibi sürece geçerse birçok yayınevleri ortaya çıkacaktır."

*"**Nitelik açısından nitelikli olanlar kalacak öbürleri de yavaş yavaş yok olacaktır.** Bence dağılacak olanlar olacaktır. Mesela yayıncılığı iyi yapamayan, **profesyonelce yapamayan kapanır.** Sebebi ne olursa olsun ekonomik nedenlerle de olabilir çeşitli nedenleri olabilir. **10 yıl içinde önce Kürt yayıncılığı daha nitelikli hale gelecek. Özellikle gelişmiş teknolojiye uygun olarak globalleşen, dünyaya uygun olarak kendini yenilerse... Örneğin hala kâğıt üzerinde kitabı yaparsan sınırlı kesime ulaşır. İnternet üzerinden teknolojiden faydalanabilirse, iyi kullanabilirse bence iyi gelişmeler sağlanır diye düşünüyorum."***

Katılımcılar Kürt Yayıncılığının gelişmesi için en önemli adımın ana dilde eğitim olacağı noktasında hemfikirler. Bu tür makro talep ve beklentilerin Kürt yayıncılığının ve Kürt dilinin garantisi olacağını ifade ediyorlar. Yayıncılar, hükümetten bu konuda adım atması ve muhalefetten de bu talebi gündemleştirmeleri konusunda beklenti içindeler.

Özellikle son dönemde Kürt habitatında bir dil hakları hareketinin canlandığını gören katılımcılar, sivil toplumun ana dil meselesine ilişkin güçlü kampanyalar yürüterek talebin görünürlüğünü arttırmaları durumunda muhalefet ve iktidarın toplumsal hareketliliğe cevap vermesi gerekeceğini ve bu dalgayı göz ardı edemeyeceğini düşünüyorlar.

Katılımcılar, bu majör taleplerin yanında Kürdoloji bölümlerinin canlandırılması ve seçmeli Kürtçe derslerin önündeki fiili engellerin kaldırılarak sürecin kolaylaştırarak adımlar atılmasını istiyorlar. Halihazırda var olan bu imkanların canlandırılmasının Kürt yayıncılığına bir hareket getireceğini düşünüyorlar. Bu noktada Kürt yayıncılar, Kürt siyasetinin mevcut imkanlara ve özellikle de seçmeli Kürtçe derslere ilişkin tutumlarını eleştiriyorlar. Kürt siyaset alanının hegemonik aktörü olan Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) seçmeli Kürtçe derslere karşı tutumunun "fiili bir boykot" olduğunu ve bu durumun da bu derslere olan ilgiyi düşürdüğünü aktarıyorlar. Katılımcıların önemli bir kısmı siyasi partilerin mevcut

durumu yeterli görmeseler bile bu dersleri teşvik ederek ana dilin eğitimde yaygınlaşmasını sağlamalarını talep ediyor, bu durumun ana dilde eğitim gibi taleplerin de önünü açacağını düşünüyorlar.

Bununla birlikte üniversitelerdeki Kürtçe bölümlerinin (Kürt Dili ve Edebiyatı, Zaza Dili ve Edebiyatı) canlandırılması bu bölümlerden mezun olan öğrencilerin iş bulmasıyla doğru orantılıdır. Bu bölümü bitirmiş olan öğrencilere kadronun açılması doğal olarak yayıncılığı da olumlu yönde etkileyecektir.

Kürt yayınevlerinin maddi sıkıntıları aşabilmek adına teşvik edilmeleri ve kitap satışlarının desteklenmesi gerektiğini düşünüyorlar. Bu bağlamda Kültür Bakanlığı'nın ve belediyelerin her yıl yaptığı kitap alımları içinde Kürt yayınevlerine de adil bir pay ayrılmasını bekliyorlar.

Bunların yanında, yerel yönetimlerin yayıncılığı desteklemesi ve CHP başta olmak üzere muhalefet belediyelerinin düzenlediği fuarlara katılım noktasında Kürt yayınevlerinin ve Kürtçe yayıncılığın önünü açacak bir teşvik ve kolaylık sağlaması talebi öne çıkıyor.

*"Yani hükümet ne yapabilir. **Kanunen Kürtçenin önünü açabilir.** En önemlisi **eğitimde Kürtçenin önü açılırsa Kürt piyasası çok gelişir. Sivil toplum da onu gündemleştirebilmeli**, mesela dilsel anlamda hak savunuculuğunu aktif olarak sahiplenmeli. Farkındalık yaratmak için kampanya ve çalışmalar yapabilir."*

*"**Devletin Kürtçeyi eğitim dili olarak kabul etmesi lazım.** Böyle olunca çeşitli okullarda okuyan çocuklar bizim gibi yayınevlerinden tavsiye kitaplar alacaklar. Çünkü birçok yayınevleri tavsiye kitaplarla dönüyor. Kürtçe yayıncılığın böyle bir şansı yok. Kürtçe eğitim dili olarak verilirse Kürtçe yayıncılığın önü de açılmış olacak. İkincisi; **devlet bazı Kürtçe yayınları satın alabilir.** Kütüphanelerine koyabilir. Üçüncüsü; **devlet Kürt yayıncılığın teşviki konusunda çeşitli açıklamalar, bazı sempozyumlar yapabilir.** Devletin nezdinde **'bu iş tehlikeli bir iş'** şeklinde anlaşıldığı zaman halk uzaklaşıyor. Ama devletin idarecileri ellerine **Kürtçe bir Kur'an-ı Kerim** aldıkları zaman ya da **Mem û Zîn** aldıkları zaman halk biraz daha farklı bakıyor. Dördüncüsü; **devletin kendi yayınevlerinde Kürtlerle ilgili kitap basması lazım.** Mesela **İstanbul Büyükşehir Belediyesi** 'burada 5-6 milyon Kürt yaşıyor' deyip tüm ilçe belediyelerine **Kürtçe** kitaplar koyabilir. **İstanbul Büyükşehir Belediyesi** çok sayıda kitap basıyor, senede beş tane de **Kürtçe** kitap basabilir. Bastığı kitapları hediye edebilir, çeşitli yerlerde sergileyebilir. Gerek yerel gerek merkezde idarecilerin toplumun içerisinde Kürtçenin **'tehlike olduğuna'** dair algıyı kırmaları lazım. Öbür tarafta Kürtlerin yapması gerekenler var. Çalışmalarını Kürtçe yapabilirler."*

*"Dünyanın hiçbir yerinde yayıncılık kendi imkânları ile gelişen bir sektör değildir. Bunun görünür kılınması önemlidir. **Bunun en önemli ayağı yerel yönetim ile yayınların arasındaki iletişim ve koordinasyondur.** Özellikle belediyelerin yayınevlerine destek çıkması, onlara alan açması, halka ulaştırması gibi imkânları sunması gerekmektedir. Daha az maliyetli reklam imkânları sağlamalıdır. En küçüğünden düşünüldüğümüzde yerel yönetimlerin rolleri bu olmalıdır. Türkiye'de durumlar farklı olsa da bu tarz kültürel etkinlikleri direkt devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Batının birçok yerinde bu yapılmaktadır. Fakat Kürt yayıncılığın bu noktasında bir şansızlığı var. **Özellikle Kültür Bakanlığı gibi birimler tarafından desteklenmesi lazımdır. Kürtler de kendi aralarında bir araya gelerek, etkinlikler düzenleyip, inisiyatifler oluşturarak yerel anlamda Kürt yayınevlerinin ihtiyaçları giderilebilir.** Fakat Kürtler arasında bu kültür henüz oluşmadı. Kürt yayıncılığının gelişmesi, bu sektörde çalışan insanların bu işi bırakmamaları için olması gereken devletin bu birime sahip çıkması, devlet olmasa yerel yönetimler, yerel yönetimler olmasa Kürtlerin kendi imkanları ile kuracağı inisiyatif ve platformlarla bir araya gelmeleridir."*

8.

SONUÇ

VE ÖNERİLER

Kürt kültürel yayıncılığının durumuna, yaşadığı sorunlara ve maruz kaldığı hak ihlallerine odaklanan bu çalışma, Kürt yayıncılığının Türkiye'nin tarihsel Kürt politikası ve Türkiye'deki Kürt meselesinin yaşadığı çalkantılardan etkilendiğini gösteriyor.

Çözüm sürecinde Kürt yayıncılığının "altın çağını" yaşadıkları anlaşılan yayınevlerinin, çatışmaların başlamasıyla birlikte yeniden karanlık bir döneme girdikleri görülüyor. Çözüm süresinde artan görünürlük ve yaşana ferahlama çatışma döneminde yerini kitapların yasaklanıp toplatılması, dağıtımın engellenmesi, yayınevleri temsilcilerine yönelik açılan davalar, fuarlarda zorluk ve engellerle karşılaşılmasına bırakıyor.

Kürt yayınevlerinin bugün yayıncılığın genel ve ortak sorunlarının yanında onlardan farklı olarak önemli zorluklar ve yasal baskılar yaşadıkları görülüyor. Mali sorunlar Kürt yayınevlerinin önemli bir sorunu olmakla birlikte özellikle basım, dağıtım ve fuar gibi alanlarda yaşadıkları ayrımcılık yaşadıkları zorlukları derinleştiriyor.

Türkiye'de Kürt yayıncılığının gelişmesi ve yaşana zorlukların giderilmesi için atılması gereken bazı adımları şöyle sıralayabiliriz:

1 - Kürt yayıncılığının gelişmesi için Kürtçe okur-yazarlığının artması gerekiyor. Seçmeli Kürtçe dersler bu noktada işlevsel olabileceken derslerin seçilmesi; öğretmen atamalarının azlığı, ders seçiminin fiilen zorlaştırılması gibi gerekçelerle zorlaştırıldığından bu mümkün olmuyor. Başta seçmeli derslerin seçiminin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi olmak üzere ana dilin eğitim sürecinin bir parçası haline getirilmesi Kürt yayıncılığını da geliştirecektir.

2 - Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı açılan Kürtçe seçmeli derslerde okutulacak Kürtçe temel eserlerin bu yayınevlerinden temin edilmesi veya okullardaki müfredatlara önerilmesi hem derslerin yardımcı kaynaklarının artmasına hem de Kürt yayınevlerinin okur kitlesinin genişlemesine katkı sağlayacaktır.

3 - Yaşayan Diller ismiyle kurulan ve yakın zamanda Lisansüstü Çalışmalar Enstitüsü çatısı altına alınan Kürdoloji için Kürtçe ibaresini kullanmaktan çekinmeyen müstakbel enstitü ve kürsülerin açılması teşvik edilmelidir.

4 - Çeşitli araştırmalar, Kürtlerin önemli bir bölümünün ana dil temelli çok dilli eğitimi istediklerini gösteriyor. Bu hakkın tanınması ve hayata geçirilmesi, okul öncesinden başlayarak Kürtçe kullanımını arttıracak ve bu durum dolaylı olarak yayıncılığı olumlu etkileyecektir.

5 - Kürtçenin önündeki fiili engellemelerin kaldırılması ve keyfi yasaklama, engelleme gibi durumların ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilmesi Kürtçenin kriminal bir bağlamda ele alınması durumunu değiştirerek yayınevleri lehine olumlu bir hava yaratacaktır.

6 - Kürt yayınevlerinin kitapları kamu binaları olan kültür merkezleri, halk kütüphaneleri, üniversite ve okul kütüphaneleri gibi yerlerde okuyucuyla buluşturulmalı, böylece kamu kaynaklarının daha adil paylaşılması ve Kürtçeye karşı önyargı ile ayrımcı tutumun değişmesi sağlanmalıdır.

7 - Kültür ve Turizm Bakanlığı İlk Eser Desteği gibi projelerde Türkçe dil şartını kaldırmalı ve Türkçe dışındaki dillerde yazarları teşvik edecek programları hayata geçirmelidir.

8 - Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğünün yaptığı kitap alımlarında Kürtçeye ve Kürt yayınevlerine temsil düzeyi yeterli olacak bir kota açılmalı, Kürtçe kitaplar ve Kürt yayınevleri böylece desteklenmelidir.

9 - Kürt yayınevlerinin çalışmalarını da engelleyen tartışmalı "terör propagandası" yaklaşımının ifade özgürlüğü lehine değişmesi sağlanmalıdır.

10 - Kürtçe başta olmak üzere, Türkçe dışında yayın yapan azınlık dillerinin yayınevlerine teşvikler ve vergi indirimleri gibi destekler sağlanmalıdır.

11 - Kürtçe yayıncılık yapan yayınevlerinin ve ilgili sivil toplum kuruluşları arasındaki bağın güçlendirilmesi için etkili bir ağ oluşturmalıdır.

12 - Kürt illerindeki yerel yönetimler veya belediyeler kitap fuarlarını her yıl düzenli olarak yapmalı ve bunun için bir bütçe ayırmalıdır. Kendi bünyelerindeki kütüphane ve kültür merkezlerine Kürtçe kitap temininin belli aralıklarla yapmalı ve ilgili yayınevlerinden kitap talep etmelidir.

13 - Kürtçe resmî olarak kabul edilerek dile anayasal bir statü kazandırılmalıdır.

EK 1:

9. GÖRÜŞME LİSTESİ

KİŞİ	KURULUŞ
Abdullah Keskin	Avesta Yayınevi
Abdulqahar Bateyi	Sîtav Yayınları
Azad Zal	J&J Yayınları
Bawer Bersew	Dara Yayınları & PirtukaKurdi
Bayram Bozyel	Deng Yayınları
Bital Zilan	Roşna Yayınları & Newepel Gazetesi
Deniz Gündüz	Vate Yayınevi
Lal Laleş	Lis Yayınları
Mem Bawer	Morî Yayınevi
Mikail Bülbül	Mezopotamya Vakfı
Süleyman Çevik	Nûbihar Yayınevi
Zuhal Tekinay	Aram Yayınları
Ekrem Malbat	Yazar, Editör
Ömer Faruk Baran	Gazeteci, Kürtçe Blogger
Tofan Sünbül	Araştırmacı
Veysel Yıldızhan	Eğitimci, Doktora (Zazaki)

EK 2:

10. AYRIMCILIK YASAĞI,
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ
ve KÜLTÜREL HAKLARA
İLİŞKİN
HUKUKSAL ÇERÇEVE

10.1. ULUSLARARASI MEVZUAT

10.1.1. Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948'de Türkiye'nin de olumlu oyu ile kabul edilen bu bildirme 1949 yılında resmî gazetede de yayınlanarak Türkiye'yi bağlayıcı hale gelmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulüyle birlikte temel insan hakları arasında yer alan düşünce ve ifade özgürlüğü uluslararası düzeyde ilk defa güvence altına alınmıştır. Sözleşmenin bazı maddeleri şunlardır:

Madde 2: (1) Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi ya da herhangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıkları, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu Bildirme'de açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.

Madde 18: "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar."

Madde 19: "Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar."

10.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

Türkiye, Avrupa Konseyi tarafından 1949 ve 1950 yıllarında hazırlanan bu sözleşmeye taraf olan ilk 12 ülkeden biridir. Sözleşme 1954 yılından bu yana Türkiye iç hukukunda da bağlayıcı bir konumdadır. Sözleşmede düşünce ve ifade özgürlüğü şu şekilde düzenlenmiştir:

Madde 9: (1). Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

Madde 10: (1). Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

Madde 14: Ayrımcılık yasağı Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

Ayrıca Sözleşme'ye Ek 14. Nolu Protokol'ün ilk maddesi ayrımcılığı şu hükümlerle yasaklar: (1) "Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır."

10.1.3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Bu sözleşme²³ Türkiye tarafından 2003 yılında imzalanmıştır. Sözleşmenin 13. ve 15. maddeleri şöyledir:

Madde 13. Eğitim Hakkı: (1). Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Sözleşmeciler Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yaptığı faaliyetlerini ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşır.

Madde 15. Kültürel Yaşama Katılma Hakkı: (1). Bu sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin: **a)** Kültürel yaşama katılma hakkına, **b)** Bilimsel ilerlemeden ve uygulamalarından yararlanma hakkına; **c)** Kendisinin yarattığı herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan maddi ve manevi çıkarların korunmasından yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

(2). Bu sözleşmeye Taraf Devletlerin, bu hakkın tam olarak kullanılmasını sağlama yönünde alacakları tedbirler, bilim ve kültürün korunması, geliştirilmesi ve yayılması için gerekli olan tedbirleri kapsayacaktır.

10.1.4. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer bulan düşünce ve ifade özgürlüğünün somutlaştırılması ve içeriğinin bir nevi şerhi niteliğinde olan Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Türkiye tarafından 2000 yılında imzalanmıştır. Bu Sözleşmede ifade özgürlüğü ile etnik ve kültürel grupların haklarını güvence altına alan maddeler şunlardır:

Madde 15: (1). Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir fil veya ihmalden ötürü suçlu bulunamaz. Hiç kimseye işlendiği zaman verilebilecek cezadan daha aşır bir ceza verilemez. Suçun işlenmesinden sonra, bir suçta daha hafif bir ceza öngören bir yasa değişikliği yapıldığı takdirde, fail yapılan bu değişiklikten yararlanır.

Madde. 19: (1). Herkes, kimsenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma hakkına sahiptir. (2). Herkes düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde, araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir.

Madde 27: Etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların bulunduğu bir Devlette, böyle bir azınlığa mensup bulunan kişiler grubun diğer üyeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma kendi dinlerinin gereği ibadeti etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakları engellenmez.

²³<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>

10.1.5 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

Türkiye'nin 2002 yılında imzaladığı Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesi şöyledir;

"Taraflar Devletler, özellikle eğitim, öğretim, kültür ve enformasyon alanlarında, ırk ayrımcılığına götüren önyargılara karşı mücadele etmek ve uluslara ve etnik veya ırksal gruplar arasında anlayışı, hoşgörüyü desteklemek, aynı şekilde Birleşmiş Milletler Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, her türlü ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına ilişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi ve bu Sözleşme'nin amaçları ve ilkelerini geliştirmek için ivedi ve etkin tedbirler almayı taahhüt ederler."

10.1.6. Diğer Uluslararası Kurumlar, Sözleşmeler ve Normlar

Yukarıda zikredilen sözleşmeler dışında ifade özgürlüğünü, etnik ve kültürel azınlık gruplarının haklarının güvence altına alan, korunup güçlendirilmesini destekleyen çok sayıda sözleşme bulunmaktadır. Türkiye'nin aday olduğu Avrupa Birliği'nin (AB) Temel Haklar Bildirgesi, kurucusu olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) gibi kurumların çeşitli sözleşmeleri bunlardan bazılarıdır. Örneğin;

- AGİT azınlıkların toplumsal hayatı zenginleştirdiği yaklaşımından hareketle, çeşitli belgelerinde devletlerin bünyesinde yaşayan azınlıkların asimilasyondan korunması ve ana dilleri ile dilsel kimliklerini yaşatma ve geliştirme hakkına vurgu yapmaktadır.
- UNESCO'nun Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesine²⁴ göre "ulusal azınlık üyelerinin, okullarının yönetimi dahil kendi eğitim etkinliklerini yürütme ve her devletin eğitim politikasına bağlı olarak kendi dillerini kullanma ya da öğretme haklarını tanımak" temel bir ilkedir.
- Avrupa Konseyi tarafından 1995 yılında kabul edilen Ulusal Azınlıkların Korunmasına dair Çerçeve Sözleşme²⁵ devletlere, "azınlık mensubu kişilerin dilini öğrenme hakkını tanıma ve bunun için yeterli imkan tanımayı" salık verir.
- Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dillerini Koruma Antlaşması (1998), devletlere "bölgesel veya azınlık dilinin uygun olan tüm basamaklarda öğretilmesini ve öğrenilmesini sağlamak için uygun araçlar ve ortamlar sağlamak" ve "bir bölgesel veya azınlık dilinin kullanıldığı alanda yaşayan ve o dili konuşmayı bilmeyen kişilere eğer isterlerse o dili öğrenme imkânı sağlamak" gibi görevler yüklemektedir.

²⁴ http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/675_1.pdf

²⁵ <https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklarin-korunmasına-k-rve-slee/>

10.2. TÜRKİYE İÇ HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER

Türkiye Cumhuriyeti'nin iç hukukunda Türk olmayan grupların veya dili Türkçe olmayan yayınların kültürlerinin korunup güçlendirilmesi ile ilgili doğrudan düzenlemeler olmamakla birlikte anayasada eşitliği, ifade özgürlüğünü ve düşünceyi yayma hakkını tanıyan ve koruyan düzenlemeler şöyledir;

10. Madde: Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

25. Madde: Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

26. Madde: Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

27. Madde: Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

28. Madde: Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

29. Madde: Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. Süreli yayınların çıkarılması, yayım şartları, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartlar koyamaz. Süreli yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

64. Madde: Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

KURDISH
//////STUDIES
CENTER